

Psihološko nasilje u partnerskim vezama

Mihoci, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:979441>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Psihološko nasilje u partnerskim vezama

Helena Mihoci

Zagreb, rujan 2019.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Psihološko nasilje u partnerskim vezama

Studentica:

Helena Mihoci

Mentorica:

prof. dr. sc. Martina Ferić

Zagreb, rujan 2019.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „Psihološko nasilje u partnerskim vezama“ i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Helena Mihoci

Zagreb, 2019.

Naslov rada: Psihološko nasilje u partnerskim vezama

Studentica: Helena Mihoci

Mentorica: prof. dr. sc. Martina Ferić

Program/modul: Socijalna pedagogija/Odrasli

SAŽETAK:

Nasilje u partnerskim vezama kao društveni problem prepoznat je 1970-ih godina te predstavlja složen fenomen na individualnom, partnerskom, društvenom i globalnom planu. Psihološko nasilje, kao najčešći oblik nasilja između partnera, još uvijek je nedovoljno istraženo zbog velikog broja podvrsta, situacija i kombinacija u kojima se javlja, što posljedično rezultira velikom tamnom brojkom. Kada se pokuša dati odgovor na pitanje koji je uzrok (psihološkom) nasilju u partnerskim vezama, ne postoji jedan, univerzalni odgovor. Mnogi autori nastojali su odgovoriti na to pitanje proučavajući uzroke u biološkim svojstvima, zatim u individualnim karakteristikama i u ponašanju pojedinca, pa sve do proučavanja kulture i općeg društvenog sistema. Većina postojećih teorija ima fokus samo na jedan uzrok ili objašnjenje nasilja. Kako su istraživanja pokazala da na nasilje utječe više čimbenika, danas se javlja sve više teorija koje nastoje povezati prepoznate uzroke i čimbenike rizika za pojavu nasilnog ponašanja u jednu, integrativnu teoriju.

Cilj ovoga rada je, pregledom domaće i inozemne literature, napraviti pregled i opis najznačajnijih teorija nasilja u partnerskim vezama te prema tim teorijama pronaći čimbenike rizika za pojavu nasilja u heteroseksualnim partnerskim vezama. Za bolje razumijevanje teme, na početku rada opisuje se nasilje u partnerskim vezama s naglaskom na psihološko nasilje, nakon toga slijedi pregled najznačajnijih teorija podijeljenih u četiri kategorije: biološke, psihološke (psihopatološka, teorija socijalnog učenja), sociološke (feministička teorija) i integrativne (socio-ekološka teorija). Na kraju rada nalazi se rasprava u kojoj su izdvojeni čimbenici rizika za pojavu nasilja te psihološkog nasilja u partnerskim vezama.

KLJUČNE RIJEČI: nasilje u partnerskim vezama, teorije psihološkog nasilja, čimbenici rizika za nasilno ponašanje

Title of work: Psychological Intimate Partner Violence

Student: Helena Mihoci

Mentor: prof. dr. sc. Martina Ferić

Program/Module: Social pedagogy/Adults

SUMMARY:

Intimate partner violence as a social problem was recognized in the 1970s and represents a complex phenomenon on an individual, partnership, social and global scale. Psychological violence, as the most common form of partner violence, is still under-explored due to the large number of categories, situations and combinations in which it occurs, which consequently results in a large ominous number. There's no universal answer for the occurrence of (psychological) violence in intimate partnerships. Many authors have sought the answer to this question by studying causes in biological traits, then in individual characteristics and in the behavior of the individual, all the way to the study of culture and the general social system. Most existing theories focus on only one cause or explanation of violence. As research has shown, multiple factors influence on the occurrence of violence, and more and more theories are emerging today. They seek to link the identified causes and risk factors for violent behavior into a single, integrative theory.

The aim of this paper is to review and describe the most significant theories of intimate partner violence and to identify risk factors for the occurrence of violence in heterosexual partnerships. For a better understanding of the topic, the beginning of the paper describes partner-based violence with an emphasis on psychological violence, followed by an overview of the most significant and “well-known” theories divided into four categories: biological, psychological (psychopathological, social learning theory), sociological (feminist theory) and integrative (socio-ecological theory). At the end of the paper there is a discussion with marked out risk factors for the occurrence of violence and psychological violence in intimate relationships.

Keywords: intimate partner violence, psychological theories, risk factors for violent behavior

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. NASILJE U PARTNERSKIM VEZAMA	4
2.1. Psihološko nasilje	9
3. TEORIJSKI OKVIRI NASILJA U PARTNERSKIM VEZAMA.....	12
3.1. Biološke teorije nasilja	12
3.2. Psihološke teorije nasilja	14
3.2.1. Psihopatološka teorija.....	14
3.2.2. Teorija socijalnog učenja.....	16
3.3. Sociološke teorije nasilja	21
3.3.1.Feministička teorija	22
3.4. Integrativne teorije.....	30
3.4.1. Socio-ekološka teorija	30
4. RASPRAVA.....	35
5. ZAKLJUČAK.....	43
6. LITERATURA	45

1. UVOD

Istraživanja nasilja u partnerskim vezama započinja 1970-ih godina. Pitanje koje se postavlja prilikom definiranja nasilja u partnerskim vezama odnosi se na to treba li definiciju nasilja u partnerskim vezama ograničiti na nasilna ponašanja koja se događaju između partnera koji su u bračnoj ili vanbračnoj zajednici ili treba uključiti osobe koje su u intimnim vezama ili koje se smatraju parovima, ali ne žive u zajedničkom domaćinstvu (Dodaj i Sesar, 2014). Brojne studije ukazale su da nema razlike u količini nasilja koje doživljavaju partneri u braku i partneri u romantičnim vezama ili kohabitacijama partnera (Stets i Straus, 1990; prema Hines i Saudino, 2002). Iz tog razloga, sve više se istražuje nasilje u različitim „tipovima“ partnerskih veza koje se mogu razlikovati prema stupnju intimnosti, trajanju odnosa, seksualnoj aktivnosti i ulogama. Danas kada se definira nasilje u partnerskim vezama sve češće se u definiciju uključuje nasilje koje doživljavaju partneri u istospolnim zajednicama ili intimnim vezama (Dodaj i Sesar, 2014). Zbog kompleksnosti i opsežnosti teme u ovome radu bit će riječ o heteroseksualnim partnerskim vezama. Pod navedenim pojmom podrazumijeva se svaka izrazito bliska, interpersonalna veza između muškarca i žene, koji nisu u biološkoj vezi, a podrazumijeva fizičku ili emocionalnu bliskost. Uključuje partnere u bračnoj zajednici, partnere koji žive zajedno (u kohabitaciji), partnere u romantičnoj vezi, osobe koje su tek počele zajedno izlaziti („hodaju“) te bivše partnere koji više nisu u partnerskoj vezi. Također, nije važno kojoj dobnoj skupini pripadaju te se taj pojam odnosi i na adolescente i odrasle osobe. U radu će se za navedeno koristiti pojam partnerska veza.

Nasilje u partnerskim vezama obuhvaća različite oblike, uključujući prijetnje ili namjeru upotrebe fizičke sile, seksualno nasilje, kombinaciju fizičkog i seksualnog nasilja (koje mogu dovesti do ozljeda ili smrti), psihološko nasilje, kombinaciju seksualnog i psihološkog nasilja ili pak kombinaciju psihološkog i fizičkog zlostavljanja od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera (Saltzman i sur. 1999; prema Kelly, 2011). Dodaj i Sesar (2014) postavljaju još jedno pitanje prilikom definiranja nasilja u partnerskim vezama, a ono glasi: „Treba li definiciju nasilja u partnerskim vezama ograničiti samo na nasilna ponašanja koja su učinjena s namjerom ili percipiranom namjerom da se prouzroči tjelesna ozljeda drugoj osobi?“. Autorice su zaključile da iako taj način dovodi do lakše operacionalizacije definicije partnerskog nasilja, na taj način se izostavljaju brojna ponašanja kojima osoba može kontrolirati ili zastrašiti svoga partnera. Nasiljem u partnerskim vezama više se ne smatra samo upotreba fizičkog i seksualnog nasilja, već i zasebno psihičko zlostavljanje partnera s kojim je osoba bila ili još uvijek jest u partnerskom odnosu, a kao neka od tih ponašanja se navode ponižavanje, vrijeđanje, uhođenje,

ograničavanje kretanja i slično (Kelly, 2011). U ovome radu naglasak je upravo na psihološkom nasilju u partnerskim vezama, koje predstavlja najčešći oblik nasilja u partnerskim vezama, ali istovremeno i oblik nasilja koji se najmanje proučavan zbog teškoća prilikom provođenja istraživanja. Kada se radi o psihološkom nasilju istraživanja su pokazala više uzajamnog nasilja između muškaraca i žena (Žilić i Janković, 2016). Iz tog razloga u ovome radu nastoji se objasniti nasilje koje čine i muškarci i žene.

Nasilje u partnerskim vezama kao društvena pojava tumači se na različite načine stoga postoje različiti teorijski okviri kojima se nastoji objasniti nasilje u partnerskim vezama te sukladno njima veliki broj nastalih definicija nasilja, njihovih uzroka i rizičnih čimbenika (Žilić i Janković, 2016). Teorije predstavljaju sustav međusobno povezanih tvrdnji koje nastoje opisati jedno područje stvarnosti, a nastaju sažimanjem različitih empirijskih nalaza te smislenom interakcijom većeg broja provedenih činjenica, hipoteza i zakona. Razvoj teorijskih koncepata o nasilju u obitelji, uključujući partnerske odnose, kretao se od traženja uzroka u biološkim, neurološkim i organskim svojstvima, u individualnim karakteristikama i u ponašanju pojedinca, pa sve do analize brojnih kulturoloških čimbenika i općeg društvenog sistema (Ignjatović, 2011). Većina teorija usmjerava se na jedan uzrok nasilja koji nastoji detaljno opisati iako su istraživanja pokazala da postoji veliki broj uzroka i rizičnih čimbenika za nasilje u partnerskim vezama, stoga novije teorije nastoje obuhvatiti veliki broj bioloških, psiholoških i socioloških čimbenika, na više razina, kako bi došlo do obuhvatnijeg i cjelovitijeg objašnjenja nasilja u jednoj teoriji.

Za bolje razumijevanje teme nasilja u partnerskim vezama, u ovome se radu, pregledom domaće i inozemne literature, na početku se definira i opisuje nasilje u partnerskim vezama s naglaskom na psihološko nasilje kao pritajenog oblika nasilja u partnerskim vezama. Nakon toga slijedi pregled „najpoznatijih“, odnosno najviše i najčešće spominjanih teorija nasilja u partnerskim vezama izdvojenih iz kategorija: bioloških, psiholoških (psihopatološka teorija, teorija socijalnog učenja), socioloških (feministička teorija) i integrativnih (socio-ekološka teorija) teorijskih okvira. Navedene teorije opisuju i definiraju nasilje u partnerskim vezama te prikazuju uzroke i rizične čimbenike koji dovode do nasilnog ponašanja u partnerskim vezama. Na kraju svake teorije nalazi se njezina kritika. Rasprava, koja se nalazi na kraju rada, napravljena je radi bolje preglednosti i razumijevanja svake teorije, kako bi se teorije mogle usporediti te kako bi se izdvojili čimbenici rizika za nasilno ponašanje prema partneru prema svakoj od navedenih teorija. Informacije koje se nalaze u analizi, potkrepljenje su u radu, u prikazu samih teorija. Kako je naglasak ovoga rada na psihološkom nasilju, pomnije će se

promotriti spominju li navedene teorije psihološko nasilje i rizične čimbenike za njegovu pojavu.

2. NASILJE U PARTNERSKIM VEZAMA

Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (2002) nasilje se definira kao „namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, prema drugoj osobi, ili prema grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili deprivacijom“. Iz definicije je vidljiva podjela nasilja u tri velike skupine. Svjetska zdravstvena organizacija (2002) navodi da prva skupina nasilja se odnosi na nasilje prema samome sebi, a uključuje samoozljeđivanje i samoubojstvo. Druga skupina se odnosi na kolektivno nasilje koje je uglavnom organizirano i usmjereno od jedne grupe prema drugoj u svrhu ostvarenja političkih, ekonomskih i socijalnih ciljeva. Treću skupinu čini međuljudsko nasilje koje se odnosi na nasilje unutar zajednice (nasilje prema osobama koje nasilnik poznaje i nasilje prema osobama koje nasilnik ne poznaje) te nasilje u obitelji (nasilje nad djecom, nasilje nad partnerom i nasilje nad starijom osobom).

Nasilje u obitelji, kao što je već spomenuto, odnosi se na nasilje nad partnerom, nasilje nad djecom te nasilje nad starijim osobama, a predstavlja „osobni, obiteljski i društveni problem koji značajno narušava kvalitetu života i mentalno zdravlje svih onih koji su mu izloženi, posredno ili neposredno“ (Ajduković, 2004). Ono uključuje širok raspon ponašanja koje jedan član (ili više njih) čini kako bi uspostavio moć ili kontrolu nad drugim članom (ili članovima) obitelji, odnosno zadovoljio neke svoje potrebe (Ajduković i Pavleković, 2000).

Istraživanja nasilja u partnerskim vezama započinju 1970-ih godina, proučavanjem nasilja nad ženama, gdje su žene prepoznate kao žrtve, a muškarci kao počinitelji nasilja. Zatim je uslijedilo proučavanje nasilja bez obzira na spol te istraživanja različitih oblika nasilja u partnerskim vezama (Straus, Gelles i Steinmetz, 1980; prema Dodaj i Sesar, 2014). Istraživanja su ubrzo pokazala da se partnersko nasilje ne događa samo u bračnim zajednicama, nego da ono često započinje i prije samog braka, te da je prisutno u izvanbračnim zajednicama te između partnera homoseksualne orijentacije (Magdol i sur., 1997; prema Dodaj i Sesar, 2014). Nadalje su krenula istraživanja čimbenika rizika za partnersko nasilje te je prevladavala ideja da je patrijarhat jedan od glavnih čimbenika rizika za pojavu nasilja u partnerskim vezama (Merrill, 1996; prema Dodaj i Sesar, 2014). Tek u novijim istraživanjima prepoznato je nasilje koje se javlja u adolescentskim vezama (Foshee i sur., 1996; prema Dodaj i Sesar, 2014). Sesar i Dodaj (2014) nasilje u partnerskim vezama definiraju kao svrhovito i instrumentalno ponašanje usmjereno na postizanje kontrole nad žrtvom, a radi se o ponašanju koje je planirano i počinjeno nakon razmatranja njegovih prednosti i posljedica. Prema Hodžić (2007) nasilje u partnerskim vezama je obrazac nasilnog ponašanja, koji uključuje prisile i manipulacije, u svrhu zadobivanja

moći, kontrole, dominacije te zastrašivanja partnera ili partnerice. Kelly i Johnson (2008, prema Žilić i Janković, 2016) navode da postoje četiri vrste nasilnog ponašanja u partnerskim vezama: nasilje koje karakterizira prisila i kontroliranje, nasilje kao reakcija na napad, situacijsko nasilje te nasilje potaknuto razvodom ili razdvajanjem. Partnersko nasilje koje karakterizira prisila i kontroliranje uključuje različite oblike nasilnog ponašanja za koje partner smatra da će mu biti učinkovite u postizanju cilja (prisila i kontrola) ili kombinaciju tih ponašanja, a neka od tih ponašanja su: prijetnje, uskraćivanje, izoliranje, ponižavanje, zastrašivanje, podcjenjivanje, metode prisile, ekonomsko zlostavljanje i zloraba djece u svrhu zlostavljanja (Pence i Paymar, 1993.; prema Sesar i Dodaj, 2014). Nasilje koje se javlja kao reakcija na napad, oblik je nasilnog ponašanja koje iskazuje trenutnu reakciju na napad s namjerom da osoba zaštiti sebe ili druge osobe od ozljeđivanja (Miller, 2005.; prema Sesar i Dodaj, 2014). Ellis i Stuckless (1996) i Johnson (2006; prema Sesar i Dodaj, 2014) kao najčešći oblik partnerskog nasilja ističu situacijsko partnersko nasilje u kojem podjednako sudjeluju i muškarci i žene u bračnim i izvanbračnim zajednicama. Isti autori navode da do nasilja dolazi zbog poteškoća u izražavanju i sposobnosti rješavanja konfliktnih situacija i konstruktivnom usmjeravanju ljutnje, samo u određenim okolnostima ili tijekom rasprava između partnera koje posljedično može dovesti do tjelesnog nasilja. Situacijsko partnersko nasilje obično se rjeđe javlja nego drugi oblici nasilja, slabijeg je intenziteta i ne pojačava se tijekom vremena (Johnson, 1995; prema Žilić i Janković, 2016). Nasilje potaknuto razdvajanjem ili razvodom može se javiti između partnera kod kojih se ranije nije uočilo nasilno ponašanje (Holtzworth-Munroe i sur., 2000.; Babcock, Green i Robie, 2004.; Dutton, 2007.; prema Sesar, Dodaj, 2014). Prema Žilić i Janković (2016) do nasilja potaknutog razdvajanjem ili razvodom obično dolazi zbog neuobičajenog i ozbiljnog gubitka kontrole partnera koji je ostavljen i iznenađen nastalom situacijom ili može biti izazvano događajima kao što su javno sramoćenje, optužbe za zlostavljanje djece, saznanje da partner ima ljubavnika i financijski problemi. Do nasilja obično dolazi na početku ili na kraju procesa razvoda, jednom ili dva puta, u rasponu od umjerenih do ozbiljnih oblika nasilja, uključujući: iznenadne verbalne ili tjelesne napade, uništavanje imovine, partnerova automobila ili automobila ljubavnika/ljubavnice kao i prijetnje oružjem. Kelly i Johnson (2008; prema Žilić i Janković, 2016) navode da se počinitelji nasilja potaknutog razvodom ili razdvajanjem u većini slučajeva osjećaju posramljeno zbog vlastitog nasilnog ponašanja i obično priznaju svoje nasilno ponašanje. Ostavljeni partner, nakon što prođe fazu neprihvatanja i kroz proces žalovanja te prihvati gubitak partnera, braka, obitelji, ponekad i djece, vraća se normalnom ritmu i životu (Janković, 2008; prema Žilić i Janković, 2016).

Za razumijevanje partnerskog nasilja važno je razmotriti postoje li razlike u učestalosti počinjenja nasilja među spolovima. Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode da su žene od samog rođenja više izložene nasilju i doživljavaju više diskriminacije u odnosu na muškarce. Vijeće Europe (2002; prema Ajduković i Ajduković, 2010) navodi podatak da su 20 do 50% žena u Europi tijekom svoga života bile žrtve obiteljskog nasilja, što nasilje nad ženom čini najčešćim oblikom kršenja ljudskih prava u Europi. Ajduković i Ajduković (2010) proučavajući podatke policijskih službi i socijalne skrbi uvidjeli su da je prisutna veća učestalost muškaraca kao počinitelja nasilja, a puno rjeđe kao žrtava nasilja. Također navode da su istraživanja pokazala da muškarci u počinjenju nasilja prednjače u odnosu na žene u omjeru od oko 9:1, a rezultati istraživanja provedenih u Hrvatskoj pokazuju prevalenciju izloženosti žena partnerskom nasilju od otprilike 29%. Istraživanja provedena na kliničkim skupinama i ženama koje su korisnice skloništa za žrtve nasilja ili terapijskih zajednica, pokazuju znatno manje uzajamnog nasilja između partnera (Ajduković, Löw, Sušac, 2011), odnosno ukazuju na veću asimetriju u nasilnom ponašanju s obzirom na spol (Weston, Temple i Marshal, 2005; Daigneault, Hebert i McDuff, 2009; Chang, 2011; prema Dodaj i Sesar, 2014). Rice i sur. (2001; prema Dodaj i Sesar, 2014) proveli su istraživanje na prigodnom kliničkom uzorku te je utvrđeno da su žene (77%) češće nego muškarci (54%) izložene nasilju u partnerskom odnosu. Makepeace (1986; White i Humphrey, 1994; prema Balić, Divanović i Ricijaš, 2001) navodi da je cilj nasilja u partnerskim vezama kod muškaraca zastrašivanje, dok žene nasilje čine u samoobrani, odnosno zbog potrebe da se zaštite. Matthews (1984; White i Humphrey, 1994; Balić, Divanović i Ricijaš, 2001) u svojim istraživanjima također je dobio podatke da žene čine nasilje u samoobrani. Suprotno tome, istraživanja nasilja u heteroseksualnim vezama koja su proveli Sommer (1994; Carrado i sur., 1996; prema Balić, Divanović i Ricijaš, 2001) te Carrado i suradnici (1996; prema Balić, Divanović i Ricijaš, 2001) pokazuju da većina žena svoje nasilno ponašanje nije navela kao samoobranu. Straus (1990; prema Hines i Saudino, 2002) navodi da su žene u jednakoj mjeri kao i muškarci inicirale nasilje te iz tog razloga se ono ne može smatrati samoobranom. Postoje istraživanja koja pokazuju da žene čine čak i više nasilja od muškarca. Istraživanja provedena u Hrvatskoj (Kokorić, 2005; Janković, 2008; Ajduković, Ručević i Šincek, 2007.; prema Ajduković, Löw, Sušac, 2011) pokazala su da djevojke prijavljuju više emocionalnog, verbalnog i fizičkog nasilja u odnosu na mladiće u partnerskim vezama. Archer (2000; prema Shorey i sur., 2008) je u svojoj meta analizi dobio rezultate da se djevojke češće ponašaju nasilno, osim kada je riječ o seksualnom nasilju. Fergusson i suradnici (2005) navode podjednaku prevalenciju počinjenog nasilja i kod muškaraca i kod žena, premda su žene, čak njih 39.4%, u većoj mjeri izvještavale o počinjenom nasilju, u odnosu na 30.9%

muškaraca. Autori uzimaju u obzir mogućnost da su muškarci podcijenili učestalost nasilja koje čine zbog težih sankcija za muškarce počinitelje obiteljskog nasilja, u odnosu na sankcije koje slijede za žene koja čine ista kaznena djela (Magdol i sur., 1997; Archer, 2002; prema Fergusson i sur., 2005). U obzir treba uzeti saznanje da prilikom korištenja metode samoprocjene je prisutno poricanje počinjenih nasilnih i kaznenih djela zbog društvenog neprihvatanja nasilja. Usporedbe samoprocjena nasilnog ponašanja muškarca i žena pokazuju da muškarci izvještavaju o manje nasilnih ponašanja (Dodaj i Sesar, 2014).

Rezultati populacijskih istraživanja o rasprostranjenosti nasilja u partnerskim vezama, pokazuju da u partnerskom nasilju podjednako sudjeluju oba partnera, odnosno da je ono uglavnom uzajamno ili simetrično. Straus (2008; prema Dodaj i Sesar, 2014) navedeno potvrđuje u svome velikom istraživanju provedenom u trideset i dvije zemlje. Preko 70% svih oblika prijavljenog nasilnog ponašanja i 60% težih oblika nasilnog ponašanja partnera bilo je obostrano. Na samo nasilje prema ženama od strane muškaraca odnosilo se 10%, a između 16% i 25% odnosilo se na nasilje žena prema muškarcima. Rezultati tri velika istraživanja, provedenih u SAD-u i Kanadi pokazuju da je između 22.5% i 39.1% mladića počinilo neki oblik nasilja u vezi, dok je s druge strane između 37.8% i 43.6% djevojaka također počinilo neki oblik nasilja (Marcus, 2007; prema Žilić i Janković, 2016).

Kako bi se premostila nastala razlika u istraživačkim nalazima o nasilju u partnerskim odnosima, Johnson (1995, prema Ignjatović, 2011) dijeli nasilje na dva tipa: „uzajamno nasilje partnera“ i „patrijarhalni terorizam“, koja se kasnije proširuju na četiri kvalitativno različita tipa nasilja u partnerskim odnosima. Prvi i najozbiljniji tip nasilja je „teroriziranje intimne partnerice“ (eng. intimate terrorism), karakterizira ga snažno, učestalo nasilje koje ima tendenciju da vremenom izmakne kontroli, koje je praćeno ozljedama i čiji su počinitelji gotovo isključivo muškarci. Drugi i najčešći tip nasilja je „međusobno nasilje partnera“ (eng. common couple violence), prisutno je u svakodnevnom životu i motivirano potrebom da se kontrolira specifična situacija, ali ne i općom potrebom da se kontrolira odnos. Sukob je glavna karakteristika, ne mora izmaknuti kontroli i rijetko dovodi do ozljeda te postoji jednaka inicijativa muškaraca i žena. Treći tip nasilja odnosi se na „nasilje (kao znak) otpora“ (eng. violent resistance), odnosi se na fizičko nasilje koje nije kontrolirajuće i gotovo uvijek ga čine žene kao odgovor na nasilje koje čine njihovi nasilni i kontrolirajući partneri (kao „samoobrana“ ili „vraćanje napada“). Četvrti i posljednji tip nasilja jest „uzajamna nasilna kontrola“ (eng. mutual violent control), u kojoj su oba partnera i nasilna i kontrolirajuća.

Temeljna klasifikacija nasilja u obitelji i nasilja u partnerskim vezama prihvaćena je u Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji (NN 14/10, 60/10), a govori o različitim pojavnim oblicima nasilja (Ajduković i Ajduković, 2010):

1. Tjelesno nasilje uključuje bilo koji oblik fizičkog nasilja kao što je guranje, davljenje, čupanje kose, udaranje rukama, nogama ili predmetima, nanošenje povreda i opekotina, izbacivanje iz kuće, zaključavanje u neku prostoriju. Može se raditi o relativno blagom udarcu, teškim ozljedama ili pokušaju ubojstva i ubojstvu.

2. Psihološko nasilje odnosi se na oblike emocionalnog zlostavljanja čiji je cilj ostvariti moć i kontrolu nad žrtvom. Uključuje različite zabrane (druženja, zapošljavanje), prijetnje, vrijeđanje, ponižavanje, ismijavanje, omalovažavanje, proglašavanje žrtve psihički bolesnom ili nestabilnom, ucjenjivanje, ograničavanje i kontrola kretanja, uhođenje, neprestano provjeravanje, izoliranje od socijalne mreže, manipuliranje osjećajima žrtve i slično. Uništavanje važnih osobnih stvari žrtve ili zlostavljanje njenih životinja. Ovakva ponašanja mogu imati štetne posljedice po psihičko zdravlje žrtve, sliku o sebi, samopoštovanje i ličnost žrtve.

3. Seksualno nasilje uključuje seksualno uznemiravanje koje podrazumijeva svako neželjeno seksualno ponašanje druge osobe koje ponižava i ugrožava dostojanstvo i sigurnost žrtve. Obuhvaća tjelesni kontakt kao što je dodirivanje, glaćenje, štipanje, pripijanje uz tijelo, ali i verbalno ponašanje (ustrajavanje u nagovaranju na spolni odnos, sugestivne primjedbe koje osobu definiraju kao spolni objekt), ostavljanje na dostupnom mjestu pornografskih i seksualno sugestivnih slika. Krajnji oblik jest silovanje (seksualni kontakt bez dobrovoljnog pristanka koji je iznuđen primjenom sile i/ili prijetnjama) i seksualna zloupotreba djece. Ovaj oblik nasilja ostavlja brojne štetne psihičke i fizičke posljedice na žrtve. U velikom broju slučajeva potrebna je profesionalna psihološka i psihoterapijska pomoć.

4. Ekonomsko nasilje uključuje uskraćivanje i oduzimanje financijskih sredstava žrtvi, onemogućavanje raspolaganja svojom imovinom i sredstvima za život, kontroliranje izdataka, manipuliranje, ucjenjivanje i prisiljavanje žrtve da se odrekne imovine u korist nasilnog člana obitelji i slično.

Među različitim oblicima nasilnog ponašanja ne postoji čvrsta granica, tako da je tjelesno ili seksualno nasilje u bliskim odnosima uvijek praćeno psihološkim nasilnim ponašanjem (Ajduković i Ajduković, 2010).

2.1. Psihološko nasilje

Istraživači su se dugi niz godina, u svojim radovima, usmjeravali i proučavali „teže“ oblike nasilja, fizičko i seksualno, te se umanjivao značaj i utjecaj psihološkog nasilja koje se često nije razlikovalo od „loših partnerskih interakcija“ i „disfunkcionalnih partnerskih odnosa“. Mnogi autori ističu da je psihološko nasilje najteže kvantificirati, a prema tome i istražiti. Razlog tome je veliki broj podvrsta, situacija i kombinacija u kojima se javlja. Žrtve često nisu u stanju prepoznati sve njegove oblike pa stručnjacima tijekom istraživanja promaknu i ostaju nezamijećeni, što dovodi do velike tamne brojke. Usprkos tome, istraživanja su pokazala da je upravo psihološko nasilje najčešća vrsta nasilja koja se javlja (Ajduković i Ručević, 2009). Može biti pratitelj drugih oblika nasilja, no ne uvjetuje se prisutnost fizičkog ili seksualnog nasilja, već se nasiljem u partnerskim vezama smatraju ponašanja koja odražavaju samo psihološko zlostavljanje (Krug i sur., 2002; prema Kelly, 2011). Drugi naziv, koji se često spominje u literaturi, emocionalno je zlostavljanje jer se samim nazivom želi naglasiti emocionalna bol koju žrtva osjeća zbog takvih ponašanja (Ajduković i Ručević, 2009). Cilj je uništavanje samopouzdanja i slamanje otpora žrtvi (Ignjatović, 2011). Prema Hodžić (2007) cilj psihološkog nasilja je kontroliranje, izoliranje i zastrašivanje što posljedično može dovesti do slabljenja samopoštovanja i integriteta partnera te njegove sposobnosti za samostalno odlučivanje i poduzimanje akcije (Hodžić, 2007). Podrazumijeva, ali ne isključuje i druge oblike: prijetnje silom (fizičkim nasiljem, ubojstvom, samoubojstvom, prijavom raznim službama), zastrašivanje (prekidom veze, uništavanjem osobnih stvari), ucjene, prinude (sa upotrebom ili bez upotrebe oruđa i oružja), stvaranje osjećaja krivnje kod žrtve, manipulacija djecom, umanjivanje i poticanje nasilja (naglašavanje kako se radi o uobičajenoj svađi), kontroliranje odijevanja, ponašanja i kretanja, posesivno i ljubomorno ponašanje, uhođenje (Ignjatović, 2011). Poredoš Lavor i Jerković (2011) navode da partner/ica različitim oblicima psihološkog nasilja nastoji svoga partnera/icu ili njima blisku osobu držati u stalnom strahu i podređenosti. Tako i kada nema izravnog nasilja, žrtva očekuje da emotivni pritisci ponovo započnu. Kako se ciklus nasilja nastavlja, kontrola je sve jača, a žrtva postaje sve više socijalno izolirana i sve nesigurnija.

Prema izvještajima hrvatske policije može se zaključiti da su žene češće žrtve kada se govori o oblicima fizičkog nasilja, dok je kod psihološkog nasilja ono češće uzajamno (Žilić i Janković, 2016). Lukić (2003; prema Ignjatović, 2011) je u svome istraživanju dobio podatke koji pokazuju da su dvije od pet žena, točnije njih 43%, doživjele neki oblik psihološkog nasilja od prijašnjeg ili sadašnjeg partnera. To uključuje 25% žena koje je partner omalovažavao ili

ponižavao, 14% žena kojima je partner prijetio uporabom fizičke sile i 5% onih kojima je partner zabranio da izlaze iz kuće. Od žena koje su trenutno u vezi, 7% doživjelo je četiri ili više različitih oblika psihološkog nasilja. Poredoš Lavor i Jerković (2011), proučavajući nasilje nad muškarcima, primijetile su da žene kada se ponašaju nasilno sklonije su korištenju psihološkog nasilja te neposrednih postupaka, kao što su: tračevi, ogovaranja, kritiziranje odjeće, osobnosti ili izgleda. Nasilje rijetko započinje udarcima, takvom ponašanju prethodi neadekvatna komunikacija, česte svađe, vrijeđanje, uništavanje predmeta, psihološki pritisci, prijetnje te ostali oblici psihološkog nasilja. O nasilju nad muškarcima vrlo se malo govori i piše, te gotovo da i nema stručne literature koja bi detaljnije svjedočila o toj temi. Neprijavlivanje nasilja i velika "tamna brojka" javljaju se zbog stigme i srama koji se vežu uz nasilje nad muškarcima. Najveći udio psihološkog nasilja je u vezama srednjoškolaca i studenata te se procjenjuje da je više od 90% mladih barem jednom doživjelo neki od oblika psihološkog nasilja u svojoj partnerskoj vezi (Ajduković i Ručević, 2009). Prema Ajduković, Low i Sušac (2011) 93.3% počinjenog i 86.2% doživljenog nasilja u partnerskim vezama mladih odnosi se na psihološko nasilje. Autorice navode da je u vezama mladih nasilje češće uzajamno u usporedbi s nasiljem koje se događa između odraslih u partnerskim vezama. Prema Ajduković i Ručević (2009), psihičko nasilje je najčešće prva razina nasilja u vezama mladih, ono ruši samopouzdanje, a posebno je razorno jer žrtva voli osobu koja ju podcjenjuje i ponižava kako bi pokazala i održala moć nad njom. Kontrola partnera započinje postupcima koji ne sličje zlostavljanju, ali ono kasnije prerasta u sve nasilnije ponašanje. Mladi zbog manjka iskustva često pojedine oblike zlostavljanja interpretiraju kao znakove ljubavi i privrženosti i samim time ne prepoznaju nasilje koje doživljavaju (Hodžić, 2007).

U nizu istraživanja utvrđene su negativne posljedice psihološkog nasilja na živote žrtava, ali i na živote samih zlostavljača. Žrtve nasilja mogu osjećati brojne neposredne i dugoročne posljedice za tjelesno zdravlje te neposredne i dugoročne psihičke posljedice (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Znanje o posljedicama partnerskog nasilja dolazi iz različitih izvora i potvrđuje da dugotrajnost i ozbiljnost nasilja može ostaviti velike posljedice po žrtvino mentalno zdravlje te psihičko, socijalno i ekonomsko funkcioniranje žrtve i drugih članova obitelji koji su nasilju izloženi posredno ili neposredno (Ignjatović, 2011). Nasilje koje žene doživljavaju povezuju se i sa različitim psihičkim posljedicama: promijenjenim doživljajem sebe i zanemarivanjem potreba, gubitkom sposobnosti da se vjeruje u sebe i druge, doživljajem inferiornosti, osjećanjem stida (zato što ne mogu kontrolirati nasilje), promijenjenom slikom o sebi, doživljajem bespomoćnosti, nemogućnosti da se donose odluke (Lewis-Herman, 1996, prema Ignjatović, 2011). Iako je manje istraženo područje, studije

pokazuju da muškarci izloženi psihološkom nasilju izvještavaju o lošijem zdravlju te o nizu negativnih psiholoških posljedica (Hines i Saudino, 2002). Za pojavu negativnih posljedica kod muškaraca dovoljna je sama činjenica da njihova partnerica kontrolira odnos, posebno kada se takva raspodjela moći u odnosu protivi društvenim i bračnim očekivanjima muškaraca (Yoon, 2013). Izloženost nasilju od strane partnerice kod partnera može dovesti do smanjenog zadovoljstva bračnim životom, do depresije, psihosomatskog poremećaja i psihološkog stresa (Simonelli i Ingram, 1998; Stets i Straus, 1990; prema Hines i Saudino, 2002), te alkoholizma i posttraumatskog stresnog poremećaja (Hines i Malley-Morrison, 2001; prema Hines i Saudino, 2002).

Psihološko nasilje često nije prepoznato od okoline i institucija, a žrtva zbog osjećaja krivnje i vlastitog okrivljavanja za doživljeno nasilje u većini slučajeva ne potraži pomoć. Ozbiljnost ovih oblika nasilnog ponašanja se umanjuje jer ne dovode do vidljivih posljedica, usprkos tome emocionalna i psihološka šteta za žrtvu je velika (Hodžić, 2007).

3. TEORIJSKI OKVIRI NASILJA U PARTNERSKIM VEZAMA

Pitanja vezana uz nasilje koja se često postavljaju su: „Zašto dolazi do nasilja?“, „Što uzrokuje da se ljudi ponašaju nasilno?“, „Koji to čimbenici utječu na pojavu nasilja?“, „Postoji li jedan uzrok nasilja ili više?“, „Što je uzrok, a što posljedica nasilja?“. Brojni teoretičari na ova pitanja nastoje odgovoriti dugi niz godina, no nisu došli do jednoznačnog odgovora. Iako se naglašava da na nasilje utječe više čimbenika, većina postojećih teorija ima fokus samo na jedan uzrok ili objašnjenje nasilja. Takve teorije se nazivaju „unidimenzionalne“ ili „jednofaktorske teorije nasilja“ (White i Smith, 2001, prema Klasnić, 2011). Teorije mogu biti mikro-orijentirane, kao što su: teorija društvenog učenja, biološka teorija, psihopatološka teorija, ili makro-orijentirane, sociokulturna objašnjenja, kao što su: feministička teorija, socio-ekološka teorija (Jasinski, 2001, prema Klasnić, 2011). Ignjatović (2011) teorije kojima se objašnjavaju uzroci i samo nasilje kategorizira u tri grupe teorija: biološke, psihološke i sociološke. Buljan-Flander (2010) teorije koje ujedinjavaju postavke navedenih grupa teorija naziva integrativnim teorijama te one, u ovom radu, uz biološke, psihološke i sociološke teorije, predstavljaju četvrtu grupu teorija koje će biti prikazane.

U nastavku rada opisane su navedene skupine teorija te su izdvojene i opisane najznačajnije teorije iz svake te skupine.

3.1. Biološke teorije nasilja

Biološke teorije polaze od pretpostavke da nasilno ponašanje uzrokuju biološki čimbenici u potpunosti ili djelomično, odnosno u kombinaciji s drugim čimbenicima rizika, sociološkim i psihološkim. Rana istraživanja bioloških čimbenika u obzir su uzimala isključivo biološke (morfometrijske, anatomske) karakteristike (Martinjak i Odeljan, 2016). Ignjatović (2011) navodi da se radi o teorijama koje govore o „urođenoj agresivnosti“ i nasilnom ponašanju „po prirodi“, gdje se uzroci nasilja vide u individualnim, odnosno urođenim karakteristikama osobe. Navedene karakteristike teško su podložne promjeni, što je ujedno vrsta opravdanja za takvo ponašanje. Nakon javljanja brojnih kritika, rane biološke teorije (kao što su antropološka teorija, teorija nasljeđa, kromosomska teorija) su odbačene te su danas, genetska i biokemijska istraživanja, molekularne i empirijske prirode i ne predstavljaju teoriju u klasičnom smislu te riječi (Martinjak i Odeljan, 2016).

Genetičke, biokemijske i slikovne studije mozga znatno su utjecale na povećanje znanja o utjecaju bioloških čimbenika na nasilno ponašanje. Istraživanja su pokazala da do nasilnog

ponašanja kod pojedinca može doći zbog strukturne i funkcionalne promjene središnjeg živčanog sustava nastale za vrijeme prenatalnog razvoja, najčešće zbog izloženosti tvarima poput alkohola, nikotina i droga (Nedić, Marčinko i Postružin, 2016). Slikovnim pretragama mozga uočene su promjene strukture korpusa kalozuma kod osoba čije su majke ekscesivno pile tijekom trudnoće te su našli poveznicu da navedeno dovodi do poremećaja u ponašanju i psihijatrijskih problema (Roebuck, Mattson i Riley, 1999; prema Nedić, Marčinko i Postružin, 2016). Nekoliko studija pronašlo je poveznicu između minor anomalija nastalih tijekom razvoja fetusa i kasnije delinkvencije i nasilnog ponašanja (Pine i sur., 1997; prema Nedić, Marčinko i Postružin, 2016). Nutritivni čimbenici kao što su smanjena koncentracija kolesterola, nedostatak željeza i cinka u krvi, dijeta s niskim sadržajem proteina i aminokiselina, intoksikacije teškim metalima mogu povećati rizik za nasilno i agresivno ponašanje (Liu, 2005; prema Nedić, Marčinko i Postružin, 2016). Značajnim se smatra i otkriće da ozljede mozga i s njima povezane moždane disfunkcije su pronađene kod ljudi s opaženim nasilnim ponašanjem i antisocijalnim poremećajem ličnosti. Posebice oštećenja frontalnog režnja, odnosno prednjeg frontalnog i temporalnog režnja, dovode do iritabilnog pa i nasilnog ponašanja, a posebno pogađa kontrolu (inhibiciju) ovog ponašanja (Benson i Miller, 1997; Grisolia, 1997; prema Ignjatović, 2011). Istraživanje povezanosti razine neurotransmitera središnjeg živčanog sustava s ponašanjem je široko područje istraživanja, no najznačajniji pronalazak su niske razine serotonina kod agresivnih i nasilnih prijestupnika (Liu, 2005; prema Nedić, Marčinko i Postružin, 2016). Liu (2005; prema Nedić, Marčinko i Postružin, 2016) navodi da su istraživanja spolnih hormona su utvrdila da se visoka razina testosterona, zajedno sa smanjenom razinom serotonina može povezati s nasilnim i agresivnim ponašanjem te socijalnom izolacijom muškaraca. Kod žena, niska razina progesterona za vrijeme menstruacije, u usporedbi s ovulacijskom fazom kada su razine estrogena i progesterona povišene, pronađeno je da češće čine kriminalne delikte. Smanjena fiziološka pobuđenost (kao što su niži puls, više sporih valova u EEG nalazu i smanjena provodljivost kože) utvrđena je kao korelat agresivnog ponašanja (Maliphant, Watson i Daniels, 1990; prema Nedić, Marčinko i Postružin, 2016).

Navedeno pokazuje da su istraživači uspjeli naći povezanost između bioloških čimbenika i nasilnog ponašanja, no ta povezanost nije jednoznačna. Istraživanja su pokazala da biološki čimbenici nemaju direktni utjecaj na ponašanje, već da se njihov utjecaj manifestira indirektno, kroz aktivnosti psihičkog sistema (na ponašanje utječu i određene supstance, mentalne bolesti, različiti životni problemi) te se u obzir moraju uzeti i sociološki doprinosi nasilju (Murray, 1997; prema Ignjatović, 2011).

Svakako bi se u istraživanjima trebalo više usmjeriti na utjecaje bioloških čimbenika na specifične pojavne oblike nasilja pa tako i na samo psihološko nasilje.

3.2. Psihološke teorije nasilja

Psihološke teorije nasilje tumače psihološkim karakteristikama žrtve i zlostavljača te promatranjem njihovog međusobnog odnosa, osobinama ličnosti i psihopatoloških tendencija (Buljan-Flander, 2010). U kasnijim istraživanjima prepoznaje se i dodaje značaj interpersonalnih odnosa te utjecaj socijalnih čimbenika na učenje. Uzroci nasilja mogu se prepoznati u iskustvima iz djetinjstva (zlostavljanje vodi zlostavljanju), crtama ličnosti (visoka potreba za moći i kontrolom), poremećajima ličnosti (granični, asocijalni, narcisoidni) te mentalnim oboljenjima i zloupotrebi supstanci (Mamula i sur., 2013).

U ovome radu su opisane dvije takve teorije: psihopatološka teorija i teorija socijalnog učenja.

3.2.1. Psihopatološka teorija

U okviru psihopatološke teorije navodi se da određeni poremećaji i doživljena trauma ili izloženost nasilju u djetinjstvu mogu neke ljude predisponirati da čine nasilje u budućnosti (Loseke, Gelles i Cavanaugh, 2005; prema Rakovec- Felser, 2014). Nasilno ponašanje može se povezati s poremećajima kao što su: posttraumatski stresni poremećaj, opsesivno- kompulzivni poremećaj, nisko samopoštovanje i samopouzdanje te s poremećajima ličnosti, kao što su antisocijalni poremećaj osobnosti, narcisoidni i granični poremećaj. Empirijska istraživanja, također, pokazuju da je nasilje u vezama povezano s poremećajima ličnosti, najčešće bipolarnim poremećajem i shizoidnim poremećajem (Dutton 2002, Ehrensaft, Cohen i Johnson, 2002; Hamberger, Lohr i Gottlieb, 2000; prema Dodaj, Sesar i Šimić, 2017). Kao statički značajni prediktor nasilja među partnerima pokazala se i depresija (Danielson i sur., 1998; prema Sesar i Dodaj, 2014). Rezultati istraživanja provedenog u Hrvatskoj pokazuju da počinitelje nasilja u vezama karakterizira viša socioseksualnost i viša psihopatija (Hudek-Knežević, Kardum i Gračanin, 2012; prema Dodaj, Sesar i Šimić, 2017). Učestalost psihopatologije je značajno veća među počiniteljima partnerskog nasilja u odnosu na muškarce u kontrolnoj skupini (Dodaj i Sesar, 2014). Potvrđuje se veza između psihološkog nasilja i nespecifičnih patnji (49%) i psihijatrijskih poremećaja (52%) kod žena (Lamy i sur., 2009;

prema Ignjatović, 2011), kao i učestala pojava depresije, anksioznosti i posttraumatskog stresnog poremećaja te zloupotreba supstanci i pokušaja suicida (Bonomi i sur., 2006; Ellsberg i sur., 2008; Nixon, Resick i Nishith, 2004; Plichta i Falik, 2001; Romito, Molzan Turan i De Marchi, 2005; prema Burelomovaa, Gulina i Tikhomandritskaya, 2018). Kada se promatra izloženost nasilju, utvrđeno je da su žene kod kojih je dijagnosticiran antisocijalni poremećaj češće žrtve nasilja, a sami rezultati istraživanja nisu uspjeli dati jednoznačan odgovor na pitanje povećava li poremećaj kod žrtve rizik za izloženost nasilnom ponašanju ili pojedinac koji ima neki poremećaj ima tendenciju družiti se s osobama kod kojih također postoji neki poremećaj, što posljedično povećava rizik za izloženost partnerskom nasilju (Danielson i sur., 1998; prema Dodaj i Sesar, 2014).

„Nasilna ličnost“ koja se najčešće spominje u literaturi je Duttonova „dominantno granična organizacija ličnosti“, koja posljedično doprinosi pojavi nasilja u vezama (Bell i Naugle, 2008; prema Dodaj, Sesar i Šimić, 2017). Glavne značajke ove ličnosti su nestabilnost u interpersonalnim odnosima, samoranjavanje, izrazita ljutnja i impulzivnost. U situacijama prijetnje osobe s ovom ličnosti imaju tendenciju impulzivnog reagiranja (Dutton, 2002; prema Dodaj i Sesar). Drugi tip nasilne ličnosti, koju spominje Dutton (2002; prema Theories and Causes of Domestic Violence, 2013), karakteriziraju psihopatske karakteristike, kao što su apatija i česte manipulacije drugima. Kod osoba koje posjeduju ovakvu ličnost postoji najveća vjerojatnost da će se upustiti u nasilna ponašanja u obitelji, ali i izvan nje te da će počinuti teže oblike nasilja s većim posljedicama.

Veća stopa psihičkih poremećaja prepoznata je i kod muških i kod ženskih počinitelja psihičkog i fizičkog nasilja (Dutton i Bodnarchuk, 2005; Carney i Buttell, 2004; Henning i Feder, 2004; prema Rakovec- Felser, 2014). Studije su pokazale da je incidencija psihičkih poremećaja između 80% i 90% i kod samoprijavljenih napadača žena kao i kod onih prijavljenih od strane suda u usporedbi s općom populacijom u kojoj je incidencija između 15% i 20% (Dutton i Bodnarchuk, 2005; prema Rakovec- Felser, 2014). Kako nasilje postaje sve teže i kronično, vjerojatnost pojave psihopatologije kod tih muškaraca povećava se na 100% (Hart, Dutton i Newlove, 1993; Dutton i Hart 1992; prema Rakovec- Felser, 2014). Suprotno tome, Gelles (2005; prema Rakovec- Felser, 2014) navodi da se samo za 10% nasilnih incidenata može utvrditi da su ih počinile mentalno bolesne osobe, dok 90% nije podložno samo psihopatološkim objašnjenjima. Treba napomenuti da se mnoge disfunkcije ličnosti, na primjer slaba kontrola impulsa, ne smatraju patološkima, već poremećajima osobnosti.

3.2.2. Teorija socijalnog učenja

Najopsežnija teorija koja opisuje nasilje je teorija socijalnog učenja predložena od strane Alberta Bandure (Bandura 1973; Rotter, 1954; Mowrer, 1950; Bandura i Walters, 1963; prema Dennen, 2005). Govori da su ljudi društvena bića i da je njihov način života pod većim utjecajem socijalizacije i društva nego unutarnjih instinkta (Miller-Perrin i Perrin, 2014). Zagovornici ove teorije odbacuju ideju nasilja kao urođenog svojstva te umjesto toga vjeruju da su ponašanja, kao i samo nasilje, naučena (Miller i Doddard, 1941; prema Anderson i Kras, 2016).

Bandura (1971) smatra da pojedinac neko ponašanje može naučiti na temelju neposrednog (vlastitog) iskustva, primjenjujući to ponašanje te opažajući posljedice koje slijede. Ako se ponašanje pokaže kao uspješno, korisno, dovede do nekog cilja ili je na neki drugi način pozitivno potkrijepljeno, veća je vjerojatnost da osoba ponovi to ponašanje u budućnosti. Također, veća je vjerojatnost održavanja ponašanja kada postoji logična povezanost između ponašanja i posljedice, ako posljedica slijedi odmah nakon ponašanja (vremenski je bliska) te ako se provodi dosljedno. Kod ponašanja koje ne donose željene rezultate ili je nakon njega uslijedilo negativno potkrepljenje ili kazna, veća je vjerojatnost da se ponašanje neće ponoviti niti se održati. Osoba ne mora sama doživjeti posljedice ponašanja kako bi ga naučila, već učenje može nastupiti promatranjem ponašanja drugih ljudi, odnosno učenjem po modelu (Bandura, 1971). Većinu složenih vještina i ponašanja moguće je naučiti vikarijskim učenjem ili modeliranjem uključujući postupke vođenog uvježbavanja i korektivne povratne informacije. Učenje modeliranjem se odvija opažanjem i oponašanjem socijalnih ponašanja te kognitivnih procesa drugih ljudi (Miller-Perrin i Perrin, 2014). Kod vikarijskog učenja osoba ne treba „isprobati“ ponašanje da bi ga naučila i kasnije koristila, do promjene ponašanja dolazi promatranjem kako su drugi ljudi za svoje ponašanje nagrađeni ili kažnjeni. Znanje i vještine koje ljudi usvoje opažajući modele ne moraju nužno biti demonstrirani tijekom učenja, već mogu biti pohranjeni u obliku simboličkih reprezentacija koje mogu upravljati budućim ponašanjem (Abbassi i Aslina, 2010). Ljudi ne odgovaraju samo na podražaj, nisu isključivo modelirani i uvjetovani od strane drugih i okoline, već oni sami taj podražaj interpretiraju i u proces uključuju kognitivne aspekte poput motivacije i pažnje, to se naziva „recipročni determinizam“ jer vanjski svijet oblikuje ljude, jednako kao što i ljudi oblikuju vanjski svijet (Bandura, 1973; prema Anderson i Kras, 2016).

Kako bi došlo do učenja ili promjene ponašanja osoba mora: obratiti pažnju na ponašanje, zapamtiti ponašanje, biti sposobna ponoviti i izvesti ponašanje, te je potrebna

motivacija za ponašanjem na taj određen način (Bandura, 1973; prema Walker, 2004). Pored toga, ova teorija naglašava važnost samopotkrepljenja ili samoregulacije što podrazumijeva da ljudi sami sebi postavljaju određene standarde ponašanja na način da se pohvaljuju ili kritiziraju ovisno o tome jesu li to postigli ili ne (Bandura, 1973; prema Dennen, 2005). Iz navedenog je vidljivo da teorija socijalnog učenja ima četiri osnovna konstrukta (Bandura, 1973; prema Walker, 2004):

1. učenje promatranjem
2. kažnjavanje i potkrepljenje
3. kognicija
4. dugoročne posljedice, odnosno promjene u ponašanju

Teorija socijalnog učenja svojim postavkama prerasta biheviorizam (prihvata postavke klasičnog i operantnog uvjetovanja) te formira vezu prema kognitivizmu.

Teorija socijalnog učenja govori da se nasilje uči od najranije dobi u obitelji (Kalmuss, 1984; prema Hines i Saudino, 2002), odnosno u negativnom okruženju u kojem se modeliraju nasilna ponašanja zajedno sa stavovima, situacijama i uvjetima koji promoviraju takva ponašanja ili direktnim doživljavanjem nasilja (Williams, 1989; prema Anderson i Kras, 2016). Drugim riječima, nasilje se može naučiti svjedočenjem nasilju, odnosno zbog prisutnosti u situacijama u kojima se osobe ponašaju nasilno jedna prema drugoj (najčešće nasilje između roditelja) ili doživljavanjem nasilja na vlastitom iskustvu (najčešće se roditelj/i ponašaju nasilno prema djetetu (Kalmuss, 1984; prema Hines i Saudino, 2002). Mnogi autori smatraju da nasilje na taj način prenosi kroz više generacija, da dolazi do „ciklusa nasilja“, o čemu više govori „teorija međugeneracijskog prijenosa nasilja“ (Hines i Saudino, 2002). Glavne postavke ove teorije su da roditelji koji se ponašaju nasilno to zapravo rade jer su i sami bili žrtve nasilja ili svjedočili nasilju između svojih roditelja. Oni na taj način mogu internalizirati stavove i obrasce ponašanja zbog kojih onda oni zlostavljaju svoju djecu. Ako njihova djeca promatraju te stavove i ponašanja kod svojih roditelja to može dovesti do toga da oni takva ponašanja prenesu u druge odnose, a samim time i u svoje partnerske veze. Wekerle i Wolfe (1999) konstatiraju da do prijenosa nasilja dolazi zbog toga što dijete uvidi da je nasilje funkcionalno i ima pozitivne posljedice, da njime može postići željeni cilj i doći do rezultata. Također navode da dijete primjećuje da roditelj na stresnu situaciju odgovara nasiljem pomoću kojeg uspijeva riješiti problem ili sukob te da ga to dovodi do kontrole nad osobom ili situacijom i/ili do olakšanja zbog smanjenja nezadovoljstva, frustracije, ljutnje i/ili stresa. Izloženost ovim načinima rješavanja problema, dovodi do toga da djeca često ne nauče prosocijalne i adekvatne načine rješavanja problema ili sukoba (Eron, 1997; prema Hines i Saudino, 2002). Često veliki

utjecaj na stvaranje uvjerenja da je nasilje prihvatljivo imaju kulturalni čimbenici koji podržavaju i potiču tradicionalne uloge i dominaciju muškarca (Miedzian, 1995; prema Miller-Perrin i Perrin, 2014). Teorija socijalnog učenja smatra da žene češće pristaju na nasilje ako se veza sastoji od tradicionalnih uloga u kojima je muškarac dominantan. Kada je nasilno ponašanje normalno i poticano i od strane obitelji i od strane društva (škole, crkve i mediji), na neki način ono je dvostruko poticano, te muškarac tada normalizira agresivno ponašanje, dok žena normalizira viktimizacijsko ponašanje. Kada i žena i muškarac prihvate nasilje kao adekvatan način ponašanja i odgovor u vezi te prezentiraju takva ponašanja svojoj djeci, time nastavlja krug nasilja. Sam taj nastavak kruga nasilja pokazuje da je nasilje nešto što je normalno i prihvatljivo te podržano od strane šireg društva. Stith and Farley (1993; prema Anderson i Kras, 2016) navedeno potvrđuju svojim istraživanjem, gdje je pronađena neposredna veza između stavova koji podržavaju tradicionalne rodne uloge i nasilnog ponašanja u braku. Teorija socijalnog učenja u obzir uzima i kontekstualne i situacijske čimbenike koji pridonose nasilju. Primjeri kontekstualnih čimbenika su ličnost osobe, stres, agresivna ličnost, dok situacijski čimbenici uključuju zlouporabu opojnih sredstava i financijske teškoće. (Dalzell, 2018). Istraživanja su pokazala da osobe koje su svjedočile ili direktno bile pogođene nasiljem u svojoj obitelji imaju dva puta veću mogućnost da i sami postanu počinitelji nasilja u partnerskim vezama u odnosu na ljude koji nisu bili izloženi nasilju (Bernard i Bernard, 1983; prema Wekerle i Wolfe, 1999). Kalmuss (1984; prema Hines i Saudino, 2002) u svome istraživanju dobio je podatke da osobe koje nisu niti doživjele niti bile izložene nasilju, postaju počinitelji nasilja u 1% do 2% slučajeva. Osobe koje su kao djeca bile zlostavljane, postaju počinitelji nasilja u partnerskim vezama u 3% do 4%. Kod onih koji su vidjeli nasilje između roditelja, postotak se kreće između 6% i 8%. Istovremena izloženost i direktno doživljavanje nasilja u djetinjstvu pokazali su se kao najveći prediktor za počinjenje nasilja u kasnijim partnerskim vezama, što potvrđuje postotak koji se kreće između 12% i 17%. Mnoga istraživanja potvrđuju da postoji veza između svjedočenja ili doživljavanja nasilja u djetinjstvu sa počinjenjem ili bivanjem žrtvom u kasnijoj partnerskoj vezi (Berzenski i Yates, 2010; Parks i sur., 2011; Shook i sur., 2000; Whitfeld i sur., 2003; prema Burelomovaa, Gulina i Tikhomandritskaya, 2018). Iako postoji uvriježeno mišljenje da dječaci postaju počinitelji nasilja, a djevojke žrtve nasilja, to nije toliko jednostavno. Veća je vjerojatnost za dječake da postanu nasilni u partnerskoj vezi ako vide oca da se nasilno ponaša prema majci (Pagelow 1984; prema Rakovec- Felser, 2014). Također, utvrđeno je da je tjelesno i psihološko zlostavljanje od strane oca čimbenik rizika za psihološku agresiju usmjerenu prema partnerici (Dodaj i Sesar, 2014). Nedovoljno je istraženo i nema jasnih podataka koji pokazuju kada žene

postaju počinitelji u nasilnim vezama, a kada žrtve. Važnost i potrebitost takvih istraživanja je velika jer dosadašnja istraživanja pokazuju da žene iniciraju nasilje u jednakoj mjeri kao i muškarci (Straus, 2005; prema Abbassi i Aslina, 2010). Dalzell (2018) navodi da rezultati istraživanja pokazuju da kod žena koje su svjedočile nasilju postoji jednaka vjerojatnost da postanu žrtve u partnerskim vezama, kao i žene koje nisu bile izložene nasilju. Nadalje, fizičko i seksualno nasilje doživljeno u djetinjstvu pokazalo se kao značajan prediktor da žene postanu žrtve u budućnosti, ne traže pomoć zbog nasilja koje trpe, te da ostanu u disfunkcionalnim vezama. Istraživanja su također pokazala da postoji snažna međuzavisnost negativnih ponašanja između partnera, ako se jedan ponašao nasilno, drugi partner se prilagodi takvom ponašanju i sam se počne ponašati na taj način (Halford i sur., 2000; prema Anderson i Kras, 2016). Još jedan čimbenik koji utječe na prenošenje nasilnih obrazaca u odrasle partnerske veze povezan je s nasiljem koje osoba doživljava od strane svojih vršnjaka i u romantičnim vezama za vrijeme adolescencije (Daigneault, Hébert i McDuf, 2009; Riggs, Caulfeld i Street, 2000; prema Burelomovaa, Gulina i Tikhomandritskaya, 2018). Veliki broj studija pokazuje da roditelji koji su svjedočili ili doživljavali nasilje u djetinjstvu češće zlostavljaju svoju djecu (Crouch, Milner i Thomsen, 2001; Ehrensaft i sur., 2003; Widom i Maxfield, 2001; prema Miller-Perrin i Perrin, 2014). Rezultati istraživanja su pokazali da su takva djeca u 40% do 60% posto većem riziku od pojave psiholoških problema, u donosu na djecu koja nisu bila izložena nasilju te da navedeno može dovesti do internaliziranih (anksioznost, separacijska anksioznost, depresija, fobije, loša slika o sebi) i do eksternaliziranih poremećaja u ponašanju (agresija, antisocijalno ponašanje, hiperaktivnost) (Graham- Bermann 1998; Jourlies, Murphy i O'Leary, 1989; prema Walker 2004). Uz to mogu se pojaviti problemi vezani uz školske obaveze, smanjeno sudjelovanje u aktivnostima, nepovjerenje, psihosomatski poremećaj, suicidalne misli i namjere (Rakovec- Fesler, 2014).

Istraživanja su pokazala da se nasilno ponašanje naučeno u obitelji ponavlja kroz tri generacije (Steinmetz, 1977; prema Wekerle i Wolfe,1999) te da se ponavljaju čak i isti oblici nasilja (Bernard i Bernard, 1983; prema Wekerle i Wolfe,1999). To govori da djeca koja su bila izložena psihološkom nasilju u obitelji imaju veću šansu da takve obrasce ponašanja prenesu u svoju partnersku vezu i time nastave ciklus psihološkog nasilja. McKinney i suradnici (prema Dodaj i Sesar, 2014) ispitivali su povezanost između izloženosti nasilju u djetinjstvu i psihološkog nasilja. Rezultati istraživanja su pokazali da muškarci koji su bili izloženi tjelesnom nasilju u djetinjstvu su u povećanom riziku da psihološki zlostavljaju svoje partnerice. Nadalje, spomenuti muškarci i/ili oni koji su svjedočili nasilju u obitelji bili su u povećanom su riziku za recipročno partnersko nasilje. Također se pokazalo da svjedočenje

verbalnoj agresiji između roditelja povećava rizik za psihološko nasilje između partnera (Beasley i Stoltenberg, 1992; prema Dodaj i Sesar, 2014). Kod žena koje su svjedočile psihološkom i tjelesnom nasilju u obitelji postoji veći rizik da se ponašaju nasilno prema svome partner te postoji veći rizik za recipročno nasilje u partnerskim vezama. Navedeni rezultati upućuju da je izloženost nasilju u djetinjstvu povezana s povećanim rizikom za jednostrano i obostrano partnersko nasilje (Dodaj i Sesar, 2014).

Okolnosti koje mogu pridonijeti prekidu ili nastavku međugeneracijskog prijenosa zlostavljanja su socijalna podrška, ekonomska sigurnost, manje stresnih događaja u životu te korištenje savjetovanja ili psihoterapije (Ajduković i Pečnik, 2000). Osim navedenog, Bauer (2006) navodi da prekidu međugeneracijskog prijenosa zlostavljanja, također pridonosi: visoka inteligencija, neki posebni talenti, odbacivanje stavova i vrijednosti vlastitih roditelja, socijalna podrška koju je dijete imalo u djetinjstvu.

C. S. Widom (1989; prema Miller-Perrin i Perrin, 2014) ističe da istraživanja koja su nastojala potvrditi teze teorije socijalnog učenja imaju brojnih metodoloških problema. Kao razloge tome izdvaja da se previše oslanjaju na podatke dobivene samoiskazima i retrospektivnim istraživanjima te da nedostaje kontrolnih grupa koje čine osobe koje su bile izložene nasilju u djetinjstvu, ali se kao odrasle osobe nisu ponašale nasilno. Teorija se kritizira i zbog previše jednostavnog pogleda na uzročno-posljedične veze. Izloženost nasilju u djetinjstvu uzima se kao jedinstven uzrok koji utječe na pojavu nasilnog ponašanja u odrasloj dobi, iako su istraživanja pokazala da više različitih čimbenika pridonosi javljanju stavova i nasilnih ponašanja u partnerskim vezama. To potvrđuju i Kaufman i Zigler (1993; prema Miller-Perrin i Perrin, 2014) koji su proučavajući postojeću literaturu izračunali da je stopa međugeneracijskog prijenosa nasilja 30%, što znači da 70% djece ne postane počiniteljima nasilja u odrasloj dobi. Brojni zaštitni čimbenici, stavovi koji ne podržavaju nasilje, adekvatni načini rješavanja problema mogu dovesti do prekida ciklusa nasilja, što ova teorija često ne uzima u obzir (Egeland 1993; prema Abbassi i Aslina, 2010). S druge strane mnogi ljudi koji nisu bili izloženi nasilju, ponašaju se nasilno prema svome partneru i/ili djeci (Widom, 1989; prema Abbassi i Aslina, 2010). Zbog navedenoga mnogi smatraju da teorija socijalnog učenja nije uspjela dokazati da se nasilje uči isključivo opažanjem modela u obitelji (Alexander, 1992; prema Shorey i sur., 2008). Neki istraživači tvrde da nema povezanosti između svjedočenja i iskustva nasilja u djetinjstvu s činjenjem nasilja u partnerskim vezama u odrasloj dobi. Sugarman i Hotaling (1990; prema Dodaj i Sesar, 2014) u svome istraživanju nisu utvrdili povezanost između svjedočenja nasilju u obitelji i izloženosti zlostavljanju u djetinjstvu od strane roditelja s nasiljem u partnerskim vezama. Avakame (1998; prema Dodaj i Sesar, 2014)

koji je tražio povezanost između agresivnog ponašanja majke i partnerskog nasilja, nije je našao. Još jedna zamjerka teoriji socijalnog učenja jest da ne može predvidjeti kada neka osoba koja je doživjela nasilje u djetinjstvu, postane žrtva nasilja u kasnijim vezama, a kada počinitelj nasilja te da se previše pojednostavljuje kada se naglašava da žene postaju žrtve, a muškarci počinitelji nasilja (Kalmuss, 1984; prema Hines i Saudino, 2002). Dokazano je da izloženost psihološkom nasilju ima brojne negativne posljedice na dijete, ali nedostaju istraživanja koja pokazuju u kolikoj mjeri i na koji način psihološko nasilje utječe na pojavu nasilnog ponašanja u kasnijoj dobi i partnerskim vezama. Naglašava se važnost istraživanja fizičkog nasilja, no smatraju da se ne smiju zanemarivati drugi oblici nasilja, uključujući psihološko nasilje (Jourlies, Barling i O'Leary, 1987; Wekerle i Wolfe, 1999; Wilson i Zak, 1995; prema Walker, 2004). Bandurinu teoriju kritizirali su i biologijski usmjereni teoretičari, koji su tvrdili da zanemaruje biološka stanja i odgovore autonomnog živčanog sustava te naglašavaju da treba uzeti u obzir i biološke čimbenike koji utječu na pojavu nasilnog ponašanja. Feminističke aktivistkinje kritički sagledavaju teorijski koncept o međugeneracijskom prijenosu nasilja, ukazujući na to da se fokusira na psihološke aspekte zlostavljanja te da pri tom zanemaruju politički, socijalni i povijesni kontekst, što za posljedicu može imati neadekvatne akcije i neispravan plan rada (Pence, 1995; prema Ignjatović, 2011).

Proučavajući navedena istraživanja, uočava se potreba za kompleksnijim studijama koje nadilaze istraživanja povezanosti nasilja doživljenog u djetinjstvu s nastavkom takvog ponašanja u odraslosti.

3.3. Sociološke teorije nasilja

Sociološke teorije, uključujući ekonomske i feminističke teorije, nasilje tumače društvenim te kulturnim čimbenicima i utjecajima. Teoretičari sociološke orijentacije nasilje sagledavaju kroz koncept moći i kontrole i značaj daju društvenim konstrukcijama kao što su: spol, rod, obitelj, društveni status (Mamula i sur., 2013). Prema sociološkom modelu za nasilje su odgovorni obitelj i društvo u kojem živimo odnosno smatra se da su nezaposlenost, siromaštvo, nepovoljni radni uvjeti, utjecaj medija, iskrivljene kulturne vrijednosti i slični čimbenici odgovorni za razvoj nasilja (Buljan-Flander, 2010).

U nastavku slijedi prikaz feminističke teorije, kao najznačajnije sociološke teorije.

3.3.1. Feministička teorija

Feminističke teorije jedne su od najutjecajnijih i najraširenijih teorija o uzrocima pojave nasilja u partnerskim vezama (Dodaj, Sesar i Šimić, 2017). Počele su se javljati 1970-ih godina, u vrijeme političkog pokreta za prava žena. Za nasilje govore da je konstrukt koji je proizvod društva, odnosno naučen, a ne urođen ili rezultat bioloških nagona kako se dugo smatralo. Zagovornici feminističke teorije tvrde da je nasilje u partnerskim vezama sustavni i strukturni mehanizam patrijarhalne kontrole žena koji se temelji na muškoj dominaciji i ženskoj podređenosti, ulogama i očekivanjima prema rodnim stereotipima te ekonomskoj, socijalnoj i političkoj prevlasti muškaraca i ovisnosti žena (Theories used to explain male violence against women partners and expartners¹). Smatra se da je društvena nejednakost spolova povijesno uvjetovana, a kao glavni uzrok nasilja se izdvaja nejednaki odnos moći između muškarca i žene (Klasnić, 2011).

Lawson (2012) naglašava da nasilje nad ženama, zbog svojih specifičnih uzroka i svojstava, predstavlja posebno područje koje se ne bi trebalo proučavati u sklopu obiteljskog nasilja, već zasebno. Zagovornici feminističke teorije smatraju da je potrebno koristiti i odgovarajuću rodno specifičnu terminologiju, kao što su „nasilje nad ženom“ ("women abuse"), „pretučena žena" ("battered women") jer vjeruju da rodno neutralni pojmovi kao što su „obiteljsko nasilje“ ("family violence") i „bračno nasilje“ ("spouse abuse"), u svome nazivu ne odražavaju muškarčevu prisilu koja je prisutna kroz stoljeća i skreću pažnju od žene koja je žrtva. Također su naglašavali potrebu za korištenjem naziva „domestic violence“ kada se govori o obiteljskom nasilju jer označava strukturu, za razliku od pojma „family violence“ koji se odnosi na veze i odnose.

Mnoga ponašanja koja se danas karakteriziraju kao nasilje u intimnim vezama, nekad su bila legalna i društveno prihvatljiva (Rubenser, 2007; prema Ignjatović, 2011). Do patrijarhalne dominacije nad ženama došlo je zbog bračnog zlostavljanja žena, izravnog vlasništva nad njom te zbog nekažnjavanja nasilja koje je bilo legalizirano (Dombash i Dombash, 2004; prema Lawson, 2012). Ajduković i Pavleković (2000) strukturu braka u 19. stoljeću opisuju kao odnos „vlasnika-vlasništva“, gdje su žene bile podređene ocu ili mužu, te su u potpunosti bile spriječene u donošenju odluka o vlastitom životu. Autorice navode da u to vrijeme, fizičko kažnjavanje žene je bio uobičajen način održavanja njenog podređenog položaja, da emocionalna komponenta u bračnom odnosu nije bila prisutna te da se u prvom

¹ <https://www2.gov.scot/resource/doc/925/0063072.pdf>

planu nalazila podjela poslova utemeljena na spolu. Žena je financijski u potpunosti ovisila o muškarcu, a zauzvrat je brinula o djeci i kućanstvu te je zahvalnost zbog svega što muškarac čini za nju uzvraćala poslušnošću i pokazivanjem poštovanja prema suprugu. Kao i svi drugi elementi i na spolno zadovoljstvo samo je imao pravo muškarac te mu ga žena nije smjela uskratiti. U društvima u kojima su muškarci bili autoriteti, a žene i djeca su se smatrala imovinom, moguće je bilo vidjeti razlike u ljudskim pravima (Rubenser, 2007; prema Ignjatović). Singer (2005) opisuje na koji način je izgledao i još uvijek izgleda život žene. Navodi da su žene dugo bile isključivane iz obrazovnog sustava, nisu imale nikakve ulogu u političkom životu te su u mnogim područjima bile lišene statusa pravne osobe. Brojni aspekti njihova života bili su ograničeni za razvoj. Žene su u brojnim zemljama pravo glasa dobile tek nakon Drugog svjetskog rata, a silovanje u braku, još uvijek, nije kažnjivo djelo u svim zemljama. Također, mnoge žene koje su pokušale prijaviti nasilje, uvidjele su da državne i sudske vlasti nemaju interes za borbu protiv nasilja u obitelji jer u većini slučajeva prijavljeno nasilje nije bilo kažnjeno. Ajduković i Pavleković (2000) spominju da još uvijek postoje mnoge kulture koje ističu važnost „muške časti“ i „prava na ljubomoru“. Opasnost od nevjere ili preljub ili sama percepcija izazovnog oblačenja i ponašanja kod žene može se smatrati „povredom časti“ muškarca te opravdanim razlogom za nasilničko ponašanje prema ženi. Takvo je ponašanje može se vidjeti i danas u kulturama Brazila, Nikaragve, Meksika i Čilea, Irana, Afganistana, Indije. Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode da se u novije vrijeme u odnosima počela javljati emocionalna komponenta zbog koje žena u partnerskoj vezi očekuje ljubav, jednakost i spolno zadovoljstvo. Batalova i Cohen (2005) zaključili su da do najvećih promjena dolazi kada žena nalazi posao izvan vlastitog kućanstva i za njega biva plaćena jer dolazi do promjene u raspodjeli moći između muškarca i žene te do veće samostalnosti i nezavisnosti žena i njenih većih mogućnosti. „Ono što je nekad činilo partnerstvo dvoje jedinki specijaliziranih za određene segmente (muškarac plaćeni, žena neplaćeni posao) i na taj način zavisnih jedno o drugom, sad čini partnerstvo dvaju nezavisnih jedinki“ (Batalova i Cohen, 2005:745).

Pokretači feminističke teorije postupno su ukazivali na ozbiljnost navedenih problema, te su se počele uvoditi i primjenjivati različite zakonske odredbe kojima se nastojalo smanjiti i kontrolirati nasilno ponašanje prema ženama. Značajnom se smatra UN Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama usvojena 1993. godine na UN-ovoj Konferenciji u Beču na kojoj dolazi do priznavanja nasilja nad ženama kao povrede ljudskih prava, kako u privatnoj, tako i poslovnoj i društvenoj sferi. U „Deklaraciji“ se navodi da nasilje nad ženama predstavlja „manifestaciju nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena kroz čitavu povijest“, što je

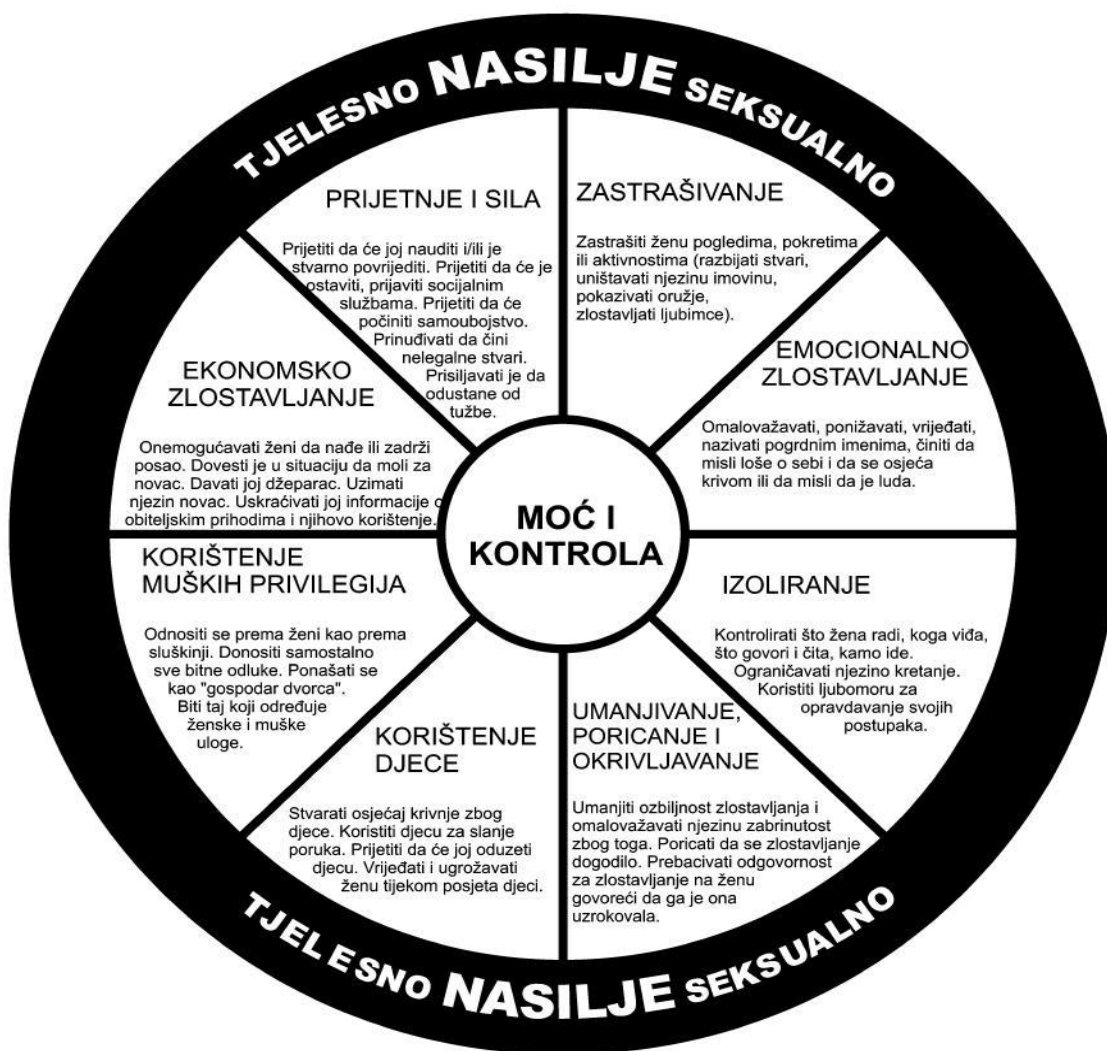
rezultiralo dominacijom muškaraca nad ženama, sprečavanje njihovog rasta i razvoja te njihovom diskriminacijom (Klasnić, 2011). Posebno se izdvajaju grupe žena koje se smatraju podložnije nasilju, a to su: žene koje pripadaju manjinskim skupinama, izbjeglice, migrantice, žene koje žive u ruralnim područjima ili u izdvojenim zajednicama, siromašne žene, žene u različitim institucijama ili u pritvoru, ženska djeca, žene s invaliditetom, žene starije dobi i one u ratom zahvaćenim područjima (UN General Assembly, 1993; prema Klasnić 2011). Iz navedenoga se može zaključiti da je nasilje nad ženama „oblik patrijarhalne kontrole i na individualnoj i na društvenoj razini“ (Swearingen, 2003; prema Klasnić 2011), a „nejednakost žena u odnosu na muškarce dovodi do uskraćivanja pristupa i ostvarenja njihovih ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava“ (FIDH, 2004; prema Klasnić 2011). Unatoč nastalim promjenama i nastojanjima ujednačavanja prava žena sa ljudskim pravima, zbog utjecaja povijesti, patrijarhata te stereotipnih rodni uloga i danas često odnos partnera karakterizira podređeni položaj žene te uloga muškarca koja ostaje dominantna. Globalni karakter nasilja prema ženama se odražava kroz njegovo prisustvo u svim vremenima i prostorima, u svim kulturama i društvenim sistemima, što potvrđuje sistemski i sistematski karakter ovog vida nasilja. Također, nastavak nasilja i podređenosti žena, iako postoje brojni zakoni koji to zabranjuju, pokazuju da je nasilje usmjereno prema ženama kao grupi, a ne prema pojedinim ženama zbog njihovih individualnih karakteristika (Theories and Causes of Domestic Violence, 2013).

Razumijevanje preobrazbe braka i nasilja nad ženama od strane muškaraca usko je povezano s razumijevanjem rodni uloga koje nameće patrijarhalno društvo (Klasnić, 2011). Rod predstavlja društveno konstruirane uloge, ponašanja i očekivanja koji su „propisani“ muškarcima i ženama te predstavljaju norme koje su često drugačije za muškarce i žene i utječu na njihovo različito ponašanje (Theories and Causes of Domestic Violence, 2013). Do usvajanja rodni uloga dolazi procesom socijalizacije, od najranije dobi u obitelji, preko utjecaja vršnjaka pa sve do utjecaja društva na pojedinca, a same razlike u rodni ulogama najvidljivije su u partnerkom odnosu između muškarca i žene. (Galić, 2002; prema Klasnić, 2011). U skladu s tradicionalnim rodni ulogama, djevojčice i žene nagrađivane su za pasivnost i „ženstveno“ ponašanje koje uključuje nježnost, brižnost, suosjećanje, smirenost, podložnost, te se nalaže inhibiranje ljutnje i nasilnih ponašanja, dok su dječaci i muškarci nagrađivani za agresivno i „muževno“ ponašanje, što se između ostalog odnosi na dominaciju, kompetitivnost, snagu i prikriivanje emocija, straha i brige. Navedene stereotipne rodne uloge često se „promoviraju“ putem medija, gdje su žene rijetko prikazane kao jake i neovisne, dok su muškarci često prikazivani na pozicijama kontrole i moći, ponašajući se nasilno (Theories and Causes of Domestic Violence, 2013). Ponašanje u skladu sa stereotipnim rodni ulogama koje dovodi do

nejednakog odnosa između muškarca i žene može dovesti do nasilnog ponašanja (Dodaj, Sesar i Šimić, 2017).

Nasilno ponašanje ne proizlazi samo iz rodni uloga, već iz potrebe za kontrolom i moći (Straus, Gelles i Steinmetz, 1980; prema Dodaj, Sesar i Šimić, 2017). Nasilje je rezultat patrijarhalnog društvenog sistema koji dovodi do nejednake raspodjele moći između muškarca i žene, a upravo je ta nejednaka raspodjela moći temelj svake nasilne veze (Shorey i sur., 2008). Carlson (1987; prema Shorey i sur., 2008) navodi da moć i zavisnost o osobi povećava vjerojatnost nasilja u partnerskim vezama. Muškarci kada izgube percipiranu moć u vezi ili resurse često pribjegavaju nasilnom ponašanju kao sredstvu za povrat izgubljene moći i vrijednosti (Hornung, McCullough i Sugimoto, 1981; Hotaling i Sugarman, 1986; prema Dodaj, Sesar i Šimić, 2017).

Upotreba fizičkog nasilja nad ženama nije jedino sredstvo kojim se žene kontroliraju i „tlače“, ali je zato jedan od najbrutalnijih i najizrazitijih izraza patrijarhalne dominacije (Dombash i Dombash, 2004; prema Lawson, 2012). Fizičko, kao i seksualno nasilje može biti način stjecanja kontrole nad ženom, ali može i izostati te se kontrola se može vršiti „skrivenijim“ oblicima nasilja, kao što su psihološko nasilje i verbalna agresija (Adams, 1998, prema Lukić, 2003; prema Ignjatović, 2011). Pence i Paymar (1982; prema Ignjatović, 2011), na temelju fokus grupa u kojima su žene podijelile i opisale svoja iskustva nasilja od strane partnera, osmislili su „Kotač/Krug moći i kontrole“. „Kotač/Krug moći i kontrole“ opisuje različite taktike kojima pojedinci zadobivaju i održavaju moć i kontrolu nad ženom (Slika 1). Pokazuje da je nasilje nad ženom u obitelji obrazac različitih ponašanja, a ne izolirani događaj ili rezultat gubitka kontrole.

Slika 1. „Kotač/Krug moći i kontrole“ (Dalzell, 2018)

Polovina (1997; prema Ignjatović, 2011) navodi da centar „Kotača“ pokazuje cilj nasilnog ponašanja, a to je demonstracija moći i uspostavljanje kontrole nad partnericom. Nadalje, opisuje da vanjski krug označava različite oblike fizičkog i seksualnog nasilja kao krajnjih strategija održavanja kontrole, dok unutarnji krug predstavlja taktike kojima se nasilnik služi da bi postigao željeni cilj. Spomenute taktike mogu biti korištene istovremeno, u različitim kombinacijama, a njihov izbor i način primjene te intenzitet i učestalost ovise o „preferencijama“ počinitelja nasilja, njihove procjene situacije i željenih rezultata. Najčešće korištene taktike uključuju: prijetnje i uporabu sile, zastrašivanje, psihološko i emotivno zlostavljanje, izoliranje, zatim umanjivanje, poricanje i okrivljavanje, manipulaciju djecom, korištenje „muških privilegija“ te ekonomsko zlostavljanje. Krug moći i kontrole pokazuje da muškarci često racionaliziraju nasilje smatrajući ga nužnom metodom kako bi nešto „objasnili“

partnerici, dok žena često smatra kako je ona sama izazvala nasilje ili ga zaslužila (Theories and Causes of Domestic Violence, 2013).

Pored utvrđivanja karakteristika muškaraca koji zlostavljaju, istraživači nasilja u obitelji razvili su i shemu za ono što nazivaju „ciklus zlostavljanja“. Ovu konceptualizaciju razvio Walker (1979; prema Dalzell, 2018) koji opisuje pojedine faze „ciklusa zlostavljanja“. Prva faza jest faza izgradnje napetosti koju karakterizira je loša komunikacija i napetost između partnera te se kod žrtve javlja strah od izazivanja sukoba. Tijekom ove faze žrtve pokušavaju smiriti nasilnika kako bi izbjegli veće nasilne sukobe. Nasilna epizoda karakterizirana izbijanjem nasilnih, zlostavljačkih incidenata. U ovoj, drugoj, fazi zlostavljač pokušava dominirati nad svojim partnerom (žrtvom) koristeći nasilje u obitelji. Faza medenog mjeseca obilježena je naklonošću, isprikom i prividnim završetkom nasilja. Tijekom ove faze zlostavljač osjeća preplavljujuće osjećaje kajanja i tuge. Neki zlostavljači odlaze iz situacije, dok drugi „obasipaju“ svoje žrtve ljubavlju i privrženošću. U posljednjoj fazi, fazi smirivanja (koja se često smatra elementom medenog mjeseca/faze pomirenja) odnos je relativno miran i spokojan. Međutim, neizbježno će se pojaviti nove poteškoće, što će opet dovesti do faze izgradnje napetosti te se ciklus ponavlja. Iz navedenog je vidljivo da nasilje koje žena doživljava od strane muškarca je obrazac neprekidnog nastavljanja nasilja, odnosno situacija ponovljene viktimizacije, gdje je žrtva ranjiva baš zbog toga što dijeli dom sa svojim zlostavljačem, a istovremeno ima osjećaje poštovanja i ljubavi prema njemu (Kelly, 2003; prema Ignjatović, 2011).

Wekerle i Wolfe (1999) navode da feministički teoretičari smatraju da žene čine nasilje u samoobrani te naglašavaju da se na žene ne smije gledati kao na počiniteljice ili inicijatorice nasilja jer to dovodi do okrivljavanja žrtve. Također, smatraju da nasilje koje čine žene je različito od onoga koje čine muškarci jer ne izaziva strah te se u većini slučajeva radi o lakšim ozljedama ili lakšim posljedicama. Herman (1992; prema Wekerle i Wolfe, 1999) navodi da je cilj svakog počinitelja nasilja usaditi žrtvi, ne samo strah, nego i zahvalnost za vlastiti život. Zagovornici feminističke teorije smatraju da žene nemaju takve ciljeve te da je to svojevrsan dokaz da one ne mogu biti počiniteljice ili inicijatorice nasilja (Wekerle i Wolfe, 1999). U feminističkoj teoriji na muškarce se gleda kao isključivo na počinitelje, dok se na žene gleda isključivo kao na žrtve (Shorey i sur., 2008).

Moć i kontrola muškarca, nije vidljiva samo u obliku nasilja, nego i u brojnim važnim institucijama, strukturi općenito te u kapitalizmu kao društvenom uređenju (Theories used to

explain male violence against women partners and expartners²). Westwood i Bhachu (1988; prema Klasnić, 2011) za moć govore da se stalno iznova kreira kroz različite društvene strukture, institucije, grupe i interpersonalne odnose te spominju da postoje dva oblika moći, a to su: modaliteti moći (različiti oblici u kojima se moć izražava) i mjesta moći (društveni prostori i lokacije za primjenu moći). Mjesto moći moguće je prepoznati na tržištu rada na kojem žene, a posebice majke, nisu u ravnopravnoj poziciji s muškarcima te je to primjer koji pokazuje razlike u ekonomskim odnosima i rodnim ulogama između muškaraca i žena (Westwood i Bhachu, 1988; prema Klasnić, 2011). Žene u pravilu manje plaćene; a nalaze se na nižim pozicijama u donosu na muškarce, a uz to obavljaju i većinu kućanskih poslova i brinu za djecu. Važna je uloga i subjektivne moći u ekonomskom smislu, koju opisuju Fox i suradnici (2002; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006), a odnosi se na pitanje glavnog hranitelja i pružatelja sigurnosti u partnerskoj vezi. Navedeni autori govore da do nasilnih ponašanja isključivo prema ženama od strane muškarca dolazi kada žene zahtijevaju veći doprinos od partnera i jedine su koje zarađuju za obitelj te svi oblici financijskog stresa, osobito gubitak posla. S druge strane, u obiteljima u kojima zarađuju i žena i muškarac, čimbenici kao što su: posao koji je iscrpljujući, niskog statusa i jedini dostupan pojedincu, povećavaju vjerojatnost da se nasilno ponašaju i muž i žena (Fox i sur., 2002; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

DeKeseredy (1997; prema Burelomovaa, Gulina i Tikhomandritskaya, 2018:133) vodeći se postavkama feminističke teorije predlaže definiciju nasilja nad ženama u partnerskim vezama: „Nasilje nad ženom je zloupotreba moći od strane muža, intimnog partnera, bivšeg muža ili bivšeg intimnog partnera nad ženom te rezultira kontrolom, gubitkom dostojanstva i sigurnosti. Kod žena se javlja osjećaj bespomoćnosti zbog opetovanog i trajnog doživljavanja fizičkog, psihološkog, ekonomskog, seksualnog i verbalnog nasilja.“

Zagovornici feminističke teorije nasilje koje čine muškarci ne objašnjavaju nedostatkom vještina rješavanja sukoba i nošenja s problemima, niti s nedostatkom komunikacijskih vještina ili niskom samokontrolom pa čak ne smatraju da je ono rezultat bolesti ili psihičkog poremećaja, već navode da je nasilje socijalno prilagođeno ponašanje koje dovodi do željenih efekata, a samim time i svjesno izabrano ponašanje (Adams, 1988; Pence, 1996; Lukić, 2003; prema Ignjatović, 2011). Naglašavaju da onaj tko ima moć, ima slobodu i izbor birati kako će je upotrijebiti, što upućuje na isključivu odgovornost pojedinca za nasilno ponašanje (Pence, 1996; Ostojić, 1999; Ajduković, 2000; prema Ignjatović, 2011).

² <https://www2.gov.scot/resource/doc/925/0063072.pdf>

Zagovornici feminističke teorije skrenuli su pažnju na društveni problem koji do tada nije bio prepoznat te su promjenama na političkom, zakonodavnom i kulturalnom planu doveli do boljeg položaja žena, veće ravnopravnosti i financijske neovisnosti, prava žena stavljaju se u prvi plan te važnost njihove bolje zaštite. Kako bi došlo do smanjenja nasilja nad ženama trebalo bi doći do velikih društvenih i kulturalnih promjena. Suzbijanje nasilja nad ženama treba biti podržano od društva i same države. One su, danas, dužne provoditi zakonske, pravne, administrativne i druge mjere za suzbijanje nasilja nad ženama, sankcionirati počinitelje nasilja te pružiti zaštitu žrtvama, što uključuje: nacionalne akcijske planove, organiziranje skloništa, telefona za pomoć, rehabilitacijske programe za nasilnike, financijsku podršku raznim udrugama i centrima, obrazovne programe, specijalnu obuku državnih službenika koji rade s ovom populacijom. Naglašava se važnost što ranijeg osvješćivanja „patrijarhalnih“ stavova i stereotipnih rodni uloga kod muškaraca i žena te educiranje o stavovima i ponašanjima koji dovode do nasilnog ponašanja, a za one koji doživljavaju nasilje preporučaju se što ranije intervencije i terapija sa stručnim djelatnicima (Burelomovaa, Gulina i Tikhomandritskaya, 2018).

Kritičari teorije slažu se u mnogim segmentima s autorima feminističke teorije. Slažu se da stereotipne rodne uloge te moć i dominacija muškaraca nad ženama imaju veliki utjecaj na nasilje koje se događa. Kao nedostatak navode oskudne definicije rodne uloge, nejednakosti, moći i kontrole (Dodaj, Sesar i Šimić, 2017). Zamjeraju im što zanemaruju nasilje koje čine žene jer su brojna istraživanja pokazala da je nasilje uzajamno te da su žene u velikom broju slučajeva inicijatorice nasilja, a ne da nasilje čine samo u samoobrani (Archer, 2000; Dutton, 2007; Hettrich i O'Leary, 2007; prema Shorey i sur., 2008). Stets i Straus (1990) navode kako se nasilje koje žene izvršavaju nad svojim partnerima ne može okarakterizirati kao samoobrana, jer su žene jednako često inicijatori pojave nasilja kao i muškarci. Nalazi istraživanja pokazuju da su muškarci i žene podjednako motivirani željom za obranom, tj. potrebom za kontrolom, ljutnjom i ljubomorom (White i Koss, 1991; Roberts i sur., 2011; prema Dodaj i Sesar 2014).

Rezultati istraživanja koja su provodili zagovornici ove teorije pokazuju značajno veću prevalenciju nasilja nad ženama u partnerskim vezama. Ispostavilo se da je do toga došlo jer su istraživanja rađena na ženama iz sigurnih kuća, bolnica, skloništa, a dobiveni rezultati su se prikazivali kao da vrijede za cijelu populaciju (Dutton, 2011; Dixon i Graham-Kevan, 2011; prema Shorey i sur., 2008). Za ta istraživanja tvrdili su da predstavljaju dokaz da patrijarhalni stavovi koje imaju muškarci utječu na to da se muškarci ponašaju nasilno (Bell i Naugle, 2008; prema Shorey i sur., 2008). Meta-analiza koju su proveli Sugarman i Frankel (1996; prema Shorey i sur., 2008) ne potvrđuju i ne pronalaze takvu vezu. O'Leary i suradnici (2007; prema

Shorey i sur., 2008) navode da nisu uspjeli dokazati da je patrijarhat značajan rizični čimbenik za pojavu nasilnog ponašanja. Osim navedenog, dodatno ograničenje feminističke teorije očituje se u zanemarivanju individualnih (npr. konzumacija alkohola, psihopatologije) i relacijskih čimbenika (npr. vještine rješavanja sukoba) za koje je utvrđeno da imaju utjecaja na počinjenje nasilja u partnerskim vezama (Dodaj, Sesar i Šimić, 2017).

Svi navedeni argumenti upućuju na činjenicu da feministička teorija nije dovoljno obuhvatna i ne može objasniti sve relevantne aspekte nasilnog ponašanja u partnerskim vezama.

3.4. Integrativne teorije

Kao reakcija na nedostatke navedenih i brojnih drugih teorija koje se usmjeravaju na jedan uzrok nasilnog ponašanja, u novije vrijeme pojavljuje sve više „multidimenzionalnih“ teorija nasilja koje uzroke ovog fenomena vide u kompleksnim interakcijama različitih čimbenika na različitim razinama (Klasnić, 2011). Buljan-Flander (2010) teorije koje spajaju znanstveno i empirijski utemeljene postavke socioloških i psiholoških teorija nazivaju integrativnim teorijama. U objašnjenju nasilja propituje se uloga kulturnih vrijednosti, medija, nezaposlenosti, siromaštva, kao karakteristika sociološkog modela te, s druge strane, psiholoških osobina žrtve i zlostavljača uključenih u nasilje kao karakteristika psihološkog modela (Buljan-Flander, 2010).

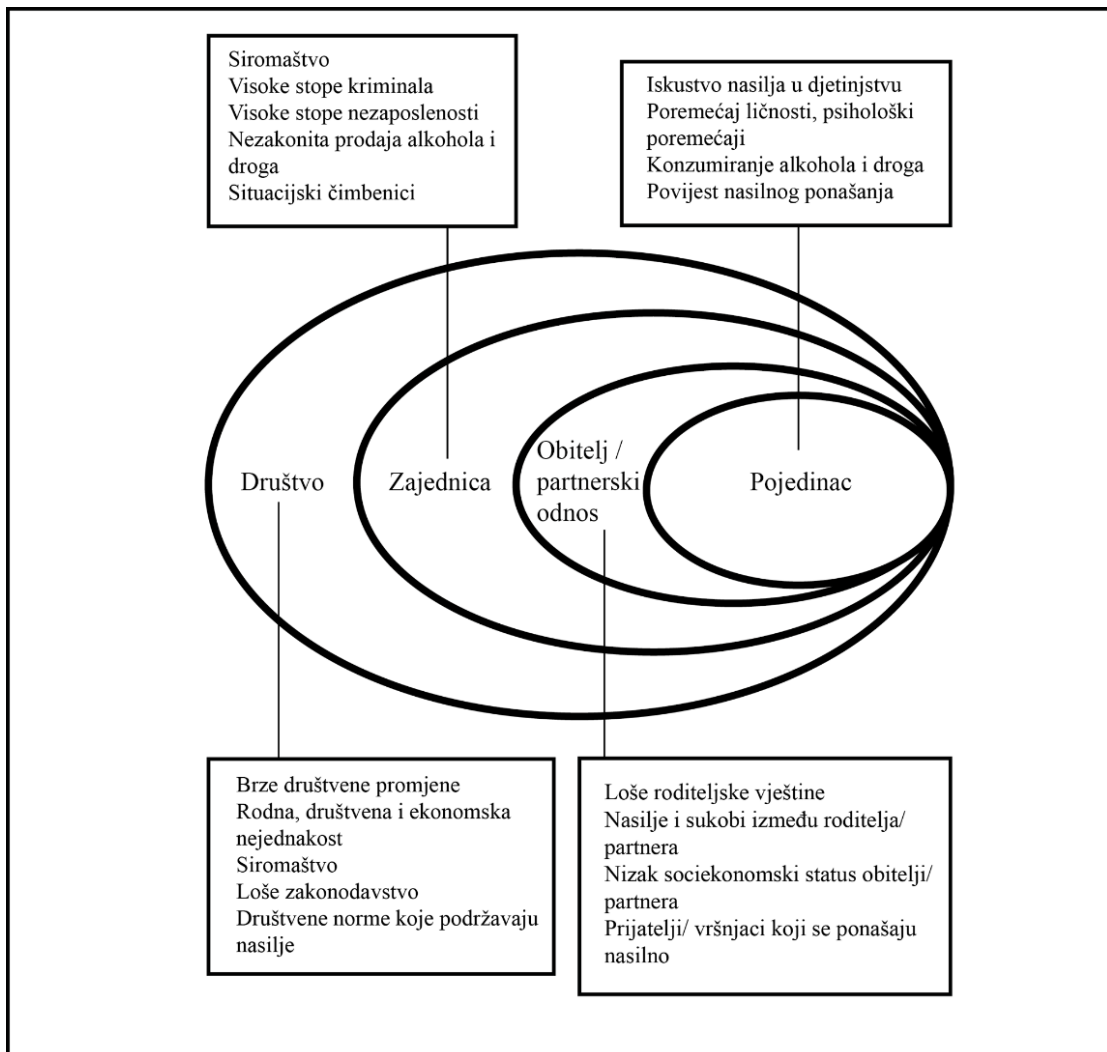
Primjer takve teorije jest socio- ekološka teorija prikazane u nastavku.

3.4.1. Socio-ekološka teorija

Socio-ekološka teorija nasilja individualnog razvoja osobe nastala je na temelju Bronfenbrennerovog ekološkog modela (Bronfenbrenner, 1979; prema Klasnić 2011). Navedenu teoriju prvi puta je upotrijebila Carlson (1984; prema Kelly, 2011), kako bi pomoću nje teorijski objasnila nasilje u obitelji, koje opisuje kao sveobuhvatni konstrukt utemeljen na uzajamnom djelovanju osobnih, situacijskih i sociokulturnih faktora. Teoriju dalje razvijaju Heisse (1998; prema Kelly, 2011) te Dahlberg i Krug (2002; prema Kelly, 2011) te u nju integriraju znanstvene i empirijski utemeljene postavke drugih teorija, uključujući postavke feminističke teorije o ulozima roda i nejednake raspodjele moći kod pojave nasilja između partnera. Nasilje u partnerskim vezama, prema ovoj teoriji, višerazinska je pojava koja je rezultat dinamične interakcije rizičnih individualnih čimbenika te rizičnih čimbenika

interpersonalnih odnosa, zajednice i društva koji mogu dovesti do toga da pojedinac postane ili počinitelj ili žrtva nasilja (Kelly, 2011).

Ova teorija pozicionira individualne karakteristike pojedinca unutar obitelji ili partnerske veze, samog pojedinca i obitelj/partnera unutar zajednice, a sve navedeno pozicionira u društvo. Grafičkim prikazom nastoji se prikazati međusobna povezanost mogućih rizičnih čimbenika, koji postoje kod samog pojedinca, i u interakciji pojedinca s partnerom/članom obitelji, zajednicom i društvom (Slika 2.). Kako se rizični čimbenici za pojavu nasilnog ponašanja mogu javiti u svim navedenim područjima, kako bi se neki problem ili samo nasilje smanjilo ili pokušalo razriješiti potrebno je intervenirati i utjecati na pojavljene rizične čimbenika na svakoj razini (Dalzell, 2018).

Slika 2. Prikaz četiri razina čimbenika rizika za nasilno ponašanje u partnerskim vezama (Kelly, 2011)

Kao što je već navedeno, rizični čimbenici nasilja mogu se podijeliti na četiri razine (Kelly, 2011): razina individue, razina obitelji/odnosa, razina zajednice, razina društva.

1. Razina individue:

Razina individue obuhvaća biološke čimbenike, osobine ličnosti kao i čimbenike osobne povijesti koji mogu povećati vjerojatnost da će pojedinac postati žrtva ili počinitelj nasilja u partnerskoj vezi (Klasnić, 2011).

Individualni čimbenici rizika za nasilno ponašanje su (Kelly, 2011):

- 1.1. demografski čimbenici, kao što su dob, obrazovanje, financijski prihodi,
- 1.2. svjedočenje ili iskustvo nasilja u djetinjstvu, posebice fizičkog i seksualnog nasilja,
- 1.3. stavovi koji podražavaju rodnu neravnopravnost,
- 1.4. zloupotreba alkohola i psihoaktivnih supstanci.

Zbog navedenog moguće je da pojedinac posjeduje manje znanja i vještina kojima bi adekvatno reagirao na određene probleme ili samo nasilje što predstavlja rizik da se osoba u budućnosti ponaša nasilno ili postane žrtva nasilja (Klasnić, 2011).

2. Razina obitelji/odnosa:

Razina obitelji/odnosa uključuje najbliže društvene krugove neke osobe koji oblikuju njeno ponašanje i iskustva, a sami čimbenici, koji povećavaju rizik za pojavu nasilja, javljaju se kao posljedica odnosa s vršnjacima, intimnim partnerom i članovima obitelji (Klasnić, 2011).

Obiteljski čimbenici rizika za nasilno ponašanje su (Dalzell, 2018):

- 2.1. teška obiteljska ovisnost ili bespomoćnost (obitelji koje se za financijsku potporu oslanjaju na sustave socijalne skrbi su izložene povećanom riziku),
- 2.2. obitelji s manjkom praktične, socijalne, psihološke i financijske stabilnosti i podrške,
- 2.3. obitelji s roditeljima koji nisu sposobni adekvatno brinuti o svojem djetetu zbog psihičkih, intelektualnih ili fizičkih teškoća,
- 2.4. kontrola financijskih sredstava i odlučivanje u obitelji na leđima su jednog partnera, najčešće muškarca,
- 2.5. bračni/partnerski sukobi, posebno u odnosima s asimetričnom strukturom moći,
- 2.6. jedan ili oba partnera konzumiraju supstance bilo koje vrste.

3. Razina zajednice:

Razina zajednice nastoji identificirati okruženja i karakteristike tih okruženja koja imaju utjecaj na pojedinca da postane žrtva ili počinitelj nasilja u intimnoj vezi. Odnosi se na kontekst u kojem se društveni odnosi odvijaju, kao što su, primjerice, škole, radna mjesta i susjedstvo (Klasnić, 2011).

Čimbenici rizika za nasilno ponašanje u zajednici su (Dalzell, 2018):

- 3.1. nedostatak inkluzivnih i brižnih zajednica, što može ograničiti mogućnost za intervenciju i podučavanje nenasilnih normi ponašanja, a također bi moglo dovesti do nedostatka podrške zajednice za članove obitelji te time prouzročiti njihovu izolaciju,
- 3.2. vršnjačke skupine u kojima je nasilje norma,
- 3.3. prepreke koje ograničavaju sudjelovanje u zajednici (npr. siromaštvo, kulturna otuđenost i rasizam) koje mogu stvoriti ili održati socijalnu izolaciju obitelji,
- 3.4. siromaštvo u zajednici,
- 3.5. nezaposlenost,
- 3.6. mjesta gdje je omogućena dostupnost alkohola te ostalih supstanci bilo koje vrste,
- 3.7. zajednice s visokim stupnjem socijalne dezorganizacije (česte migracije, velika gustoća naseljenosti i nedostatak povezanosti među stanovnicima).

4. Razina društva:

Razina društva obuhvaća šire čimbenike na makro-razini koji utječu na nasilje u intimnim odnosima. To su, primjerice, rodne nejednakosti, vjerski ili kulturni sustavi vrijednosti, društvene norme i ekonomske ili socijalne prilike (Klasnić, 2011). Uključuju širok spektar društvenih čimbenika koji stvaraju uvjete koji potiču ili onemogućuju nasilje u zajednici, u partnerskoj vezi i na razini pojedinca, uključujući pravila, norme i društvena očekivanja koja upravljaju osobnim ponašanjem i socijalnom nejednakošću između grupa, na primjer, patrijarhalni sustavi, ugnjetavanje, siromaštvo, seksizam i razlike u zdravstvu (Kelly, 2011).

Društveni čimbenici rizika za nasilno ponašanje su (Dalzell, 2018):

- 4.1. prihvaćanje nasilja kao sredstva za rješavanje nesuglasica i sukoba,
- 4.2. podržavanje, poticanje i „romantiziranje“ nasilja od strane društva (npr. putem televizije, video igara, itd.),
- 4.3. nedostatak učinkovitih sankcija protiv nasilja unutar obitelji,

- 4.4. čvrsto definiranje i nametanje stereotipnih rodni uloga i normi,
- 4.5. prihvaćanje i podržavanje patrijarhata i dominacije muškaraca,
- 4.6. prihvaćanje i podržavanje ideje „vlasništva“ nad ženama ili ideje da roditelji imaju „vlasništvo“ nad djecom, odnosno podređenosti žena i djece u odnosu na muškarce,
- 4.7. smanjena mogućnost neovisnosti, sudjelovanja, samoispunjenja, dostojanstva, što može dovesti do izoliranosti i niskog samopoštovanja,
- 4.8. kulturološke norme o primarnoj ulozi žena kao skrbnika u obitelji,
- 4.9. nedostatak sredstava za programe prevencije nasilja u obitelji i partnerskog nasilja.

Kad se ova teorija primjenjuje na prevenciju nasilja u obitelji, ovaj okvir omogućuje razvoj specifičnih strategija i intervencija (Dalzell, 2018). Značaj i doprinos ove teorije prepoznale su organizacije poput Centra za kontrolu i prevenciju bolesti i Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) koji je koriste prilikom istraživanja nasilja u obitelji i među partnerima (Klasnić, 2011).

4. RASPRAVA

Rane biološke teorije bile su usmjerene na počinitelje nasilnih delikata te su smatrale da do nasilnog ponašanja dolazi zbog određenih individualnih karakteristika koje se ne mogu promijeniti, kao što je nasljeđe, višak kromosoma, izgled itd. Smatrali su da je nasilje urođeno i nepromjenjivo, čime su ga na neki način i opravdavali. Nakon što su rane teorije odbačene, biološke teorije više nemaju izgled „klasičnih“ teorija. Usmjerenost je i dalje na pojedincima koji čine nasilna ponašanja, ali se zanemaruju žrtve nasilja. Pojavom medicinskih i znanstvenih istraživanja istraživači su nastojali izdvojiti znanstveno i empirijski potvrđene biološke čimbenike koji dovode do nasilnog ponašanja. Nedostaje literature koja biološke čimbenike povezuje s određenim pojavnim oblicima nasilja pa tako i sa samim psihološkim nasiljem koje se nalazi u središtu ovoga rada. Rezultati istraživanja, navedeni u ovome radu, pokazuju da biološki čimbenici imaju utjecaj na pojavu nasilnog ponašanja, ali se ne mogu gledati zasebno. Potrebno je uzeti u obzir međudjelovanje bioloških čimbenika s psihološkim i društvenim čimbenicima.

Psihopatološka teorija je psihološka teorija koja uzroke nasilja traži u individualnim karakteristikama ljudi koji čine nasilno ponašanje, uključujući i žene i muškarce. Autori ove teorije smatraju da do nasilja dolazi zbog izloženosti nasilju ili neke doživljene traume koja je nastala u djetinjstvu. Naglašavaju da pojedinac koji se ponaša nasilno ima neki psihički poremećaj ili poremećaj osobnosti. Rezultati istraživanja prikazani u ovome radu i tablici (*Tablica 1.*) na kraju rasprave pokazuju da postoji poveznica između psihičkih poremećaja i činjenja psihološkog nasilja u partnerskim vezama. Prepoznato je da žene koje imaju antisocijalni poremećaj su češće žrtve nasilja, čime u fokus stavljaju i žrtve nasilja, a ne samo počinitelje. Zamjerka teorije je da ne uzima u obzir sociološke čimbenike koji pridonose pojavi nasilnog ponašanja.

Teorija socijalnog učenja smatra da se nasilje uči od najranijeg djetinjstva u obitelji te se „učvršćuje“ kasnije kroz život pojedinca kroz njegove odnose s prijateljima ili vršnjacima koji posjeduju stavove koji podržavaju nasilje ili se na taj način ponašaju te putem utjecaja kao što su mediji koji igraju veliku ulogu u prihvaćanju nasilja. Do učenja nasilja dolazi zbog svjedočenja nasilju ili zbog direktnog iskustva nasilja zbog čega pojedinac stvara stavove koje prihvaćaju nasilna ponašanja i postepeno se počinje ponašati nasilno kako bi došao do određenog cilja ili riješio neki problem. Za muškarce se smatra da zbog izloženosti nasilju postaju počinitelji nasilja u odrasloj dobi, dok se za žene smatra da postaju žrtve nasilja, iako rezultati istraživanja to nisu potvrdili nego pokazuju da je nasilje u partnerskim vezama

najčešće uzajamno. Rezultati istraživanja, navedeni u ovome radu, potvrđuju povezanost između iskustva nasilja u djetinjstvu s nasilnim ponašanjem u partnerskim vezama, kao i s počinjenjem psihološkog nasilja prema partnerici. Čimbenici rizika za nasilno ponašanje prikazani su u tablici (*Tablica 1.*). Kao najznačajniji rizični čimbenici koji pridonose psihološkom nasilju između partnera pokazali su se svjedočenje psihološkom nasilju i verbalnoj agresiji između roditelja te, posebice za muškarce, svjedočenje tjelesnom nasilju oca prema majci. Zamjerka teoriji je da u obzir ne uzima biološke čimbenike te politički, socijalni i povijesni kontekst koji dovodi do nasilnog ponašanja. Teorija socijalnog učenja prepoznaje kulturalne (čimbenici koji potiču tradicionalne uloge i dominaciju muškarca te stereotipne rodne uloge) i društvene čimbenike (prihvatanje i poticanje nasilja od strane medija, škola, crkve itd.) koji pridonose nasilnom ponašanju zbog čega postoje određena preklapanja s feminističkom teorijom čime teorija socijalnog učenja donekle u obzir uzima i sociološke čimbenike koji dovode do nasilnog ponašanja. U obzir uzima i kontekstualne čimbenike koji doprinose nasilju što znači da se slažu s postavkama psihopatološke teorije. Istraživanje je pokazalo da djeca koja su svjedočila ili bila izložena nasilju su u 40-60% posto su u većem riziku od pojave psiholoških problema u donosu na djecu koja nisu bila izložena nasilju u djetinjstvu, zbog čega se ovaj rizičan čimbenik se treba uzeti u obzir kada se radi na prevenciji ili se poduzima neka akcija u smanjenju nasilja.

Feministička teorija uzroke nasilja ne prepoznaje samo na jednom mjestu, instituciji, osobi ili interpersonalnom odnosu, već u cijelom društvenom uređenju. Glavni uzrok nasilnom ponašanju vide u patrijarhatu koji muškarce stavlja u nadređeni položaj u odnosu na žene. Dominaciji muškaraca pridonose stereotipne rodne uloge koje se u obitelji, kroz odnos s vršnjacima, putem medija stvaraju kroz život. Stavovi koji podržavaju rodnu neravnopravnost povećavaju vjerojatnost ponašanja u skladu sa stereotipnim rodnim ulogama koji ponovo potiču dominaciju muškaraca i njihovu kontrolu nad ženama te podređenost i zavisnost žena. Kontrolu i moć muškarci postižu fizičkim, seksualnim i psihološkim nasiljem. Najčešći oblici psihološkog nasilja kojima muškarci nastoje zadobiti kontrolu i moć nad ženom prikazani su u „Kotačem/krugom moći i kontrole“, a to su: prisila, izolacija, zastrašivanje, emotivno zlostavljanje, prijetnje i prinuda, manipulacija djecom, korištenje „muških privilegija“ te ekonomsko zlostavljanje. Provedena istraživanja nisu uspjela povezati patrijarhat s nasilnim ponašanjem u partnerskim vezama, što predstavlja veliku zamjerku teoriji. S druge strane, moć, kontrola, stavovi i ponašanja povezani sa stereotipnim rodnim ulogama pokazali su se kao značajni za počinjenje nasilja u partnerskim vezama. Feministička teorija, isto kao i teorija socijalnog učenja, na muškarce gleda kao na počinitelje nasilja u partnerskim vezama, a na žene

kao na žrtve nasilja. Za žene tvrde da nasilje čine jedino u samoobrani, što istraživanja ne potvrđuju, pokazujući da žene gotovo u jednakoj mjeri, a kada se govori o psihološkom nasilju čak i više, iniciraju i čine nasilje. Čimbenici rizika za nasilno ponašanje prema ovoj teoriji pobrojani su tablici (*Tablica 1.*)

Socio-ekološka teorija nasilja uključuje nalaze istraživanja iz različitih disciplina u sveobuhvatan okvir kojim se nastoji poboljšati razumijevanje konteksta, uzroka i utjecaja nasilja na žrtve, kao i na okolinu u kojoj žive. Ova teorija, kao i najnoviji pristupi problematici partnerskog nasilja, pristupa problemu partnerskog nasilja na više razina (razina individue, razina obitelji/odnosa, razina zajednice, razina društva) usmjeravajući se prvo na pojedinca, odnosno na međudjelovanje svih bioloških i psiholoških rizičnih čimbenika koji se nalaze u pozadini njegovog ponašanja, a potom na njegov odnos s članovima obitelji/ partnerom, zajednicom i društvom u kojem pojedinac živi. Iz opisa same teorije i u tablici (*Tablica 1.*) vidljivo je da postoji veliki broj čimbenika rizika za pojavu nasilnog ponašanja s kojim se pojedinac može susreti. Ova teorija nudi sustavan pregled rizičnih čimbenika za pojavu nasilnog ponašanja i na taj način skreće pažnju na koje čimbenike treba pripaziti npr. roditelj prilikom odgajanja djeteta, partner u partnerskoj vezi, ali i cijelo društvo koje je prepoznalo nasilje kao globalni i javni problem kako bi učinkovitije radio na njegovom suzbijanju. Socio-ekološka teorija u obzir uzima demografske čimbenike, psihološke i sociološke čimbenike prepoznate kao uzroke nasilnog ponašanja. Na svakoj razini izdvaja alkohol, drogu i psihoaktivne tvari kao značajne čimbenika rizika za pojavu nasilnog ponašanja, što teoretičari prethodno navedenih teorija nisu prepoznali kao problem. Izrazito su značajni čimbenici rizika izdvojeni na društvenoj razini i razini zajednice jer je prepoznat širi utjecaj koji može postojati. Problem siromaštva, nezaposlenosti, opće prihvaćanje i poticanje nasilje, kao i ostali čimbenici rizika za nasilno ponašanje na razini društva i zajednice prikazani u tablici (*Tablica 1.*) predstavljaju veliki zajednički problem koji utječe na pojavu nasilnog ponašanja. Isto kao i teorija socijalnog učenja kao rizični čimbenici za nasilno ponašanje prepoznaju se svjedočenje ili iskustvo nasilja u djetinjstvu te vršnjačke skupine u kojima je nasilje norma. Neki od zajedničkih čimbenika za pojavu nasilnog ponašanja s feminističkom teorijom su: stavovi koji podražavaju rodnu neravnopravnost, čvrsto definiranje i nametanje stereotipnih rodnih uloga i normi, prihvaćanje i podržavanje patrijarhata i dominacije muškaraca te prihvaćanje i podržavanje ideje „vlasništva“ nad ženama ili ideje da roditelji imaju „vlasništvo“ nad djecom, odnosno podređenosti žena i djece u odnosu na muškarce. Osim navedenih, u teoriju kako bi bila obuhvatnija, dodaju se i drugi znanstveno potvrđeni rizični čimbenici, kao što su česte migracije, velika gustoća naseljenosti i nedostatak povezanosti među stanovnicima, prepreke

koje ograničavaju sudjelovanje u zajednici (npr. kulturna otuđenost i rasizam), koji mogu stvoriti ili održavati socijalnu izolaciju obitelji nedostatak inkluzivnih i brižnih zajednica što može ograničiti mogućnost za intervencije i podučavanje nenasilnih normi ponašanja te bi moglo dovesti do nedostatka podrške zajednice za članove obitelji te time prouzročiti njihovu izolaciju.

U tablici (*Tablica 1.*) prikazani su čimbenici rizika za pojavu nasilnog ponašanja. Prvo su prikazani čimbenici rizika za nasilno ponašanje prema biološkoj teoriji, zatim slijedi pregled prema psihološkim teorijama, psihopatološkoj teoriji i teoriji socijalnog učenja, nakon toga sociološka teorija, odnosno feministička teorija te posljednje je prikazana, integrativna teorija, i to socio-ekološka teorija.

Tablica 1.

Teorije	Čimbenici rizika za nasilno ponašanje
Biološka teorija	<ul style="list-style-type: none"> • strukturne i funkcionalne promjene središnjeg živčanog sustava nastale zbog izloženosti alkoholu, drogama i nikotinu za vrijeme prenatalnog razvoja • prisutnost minor anomalija nastalih u prenatalnom razvoju • smanjena koncentracija kolesterola • nedostatak željeza i cinka u krvi • dijeta s niskim sadržajem proteina i aminokiselina • intoksikacija teškim metalima • ozljede mozga (posebice oštećenja frontalnog i temporalnog režnja) i s njima povezane moždane disfunkcije • niske razine serotonina (vrste neurotransmitera središnjeg živčanog sustava) • visoka razina testosterona (muškog spolnog hormona), zajedno sa smanjenom razinom serotonina kod muškaraca • nizak progesteron (ženski spolni hormon) za vrijeme menstruacije kod žena • smanjena fiziološka pobuđenost (niži puls, više sporih valova u EEG nalazu i smanjena provodljivost kože)

Psihopatološka teorija (psihološka teorija)	<ul style="list-style-type: none"> • doživljena trauma ili izloženost nasilju u djetinjstvu • nisko samopoštovanje i samopouzdanje • psihički poremećaji: posttraumatski stresni poremećaj, depresija • poremećaji ličnosti: antisocijalni poremećaj osobnosti, narcisoidni i granični poremećaj osobnosti, bipolarni poremećaj i shizoidni poremećaj
Teorija socijalnog učenja (psihološka teorija)	<ul style="list-style-type: none"> • dijete doživljava nasilje na vlastitom iskustvu (najčešće se roditelj/i ponašaju nasilno prema djetetu) • svjedočenje djeteta nasilju u obitelji (prisutnost djeteta u situacijama u kojima se osobe ponašaju nasilno jedna prema drugoj, najčešće nasilje između roditelja) • za muškarce, prisutnost situacijama u djetinjstvu u kojima je otac nasilan prema majci • za žene, izloženost svim oblicima nasilja u djetinjstvu • za vrijeme adolescencije, vršnjaci i prijatelji sa stavovima koji podržavaju nasilje • za vrijeme adolescencije, vršnjaci i prijatelji koji se ponašaju nasilno • međugeneracijski prijenos nasilja • stavovi koji podržavaju nasilje (osoba smatra da je nasilje funkcionalno i može ga dovesti do određenog cilja) • nenaučeni adekvatni načini rješavanja problema i sukoba • kontekstualni čimbenici koji pridonose nasilju (ličnost osobe, stres, „agresivna“ ličnost itd.) • situacijski čimbenici (zlouporaba opojnih sredstava i financijske teškoće itd.) koji pridonose nasilju • kulturalni čimbenici koji podržavaju i potiču tradicionalne uloge i dominaciju muškarca te stereotipne rodne uloge • društveni čimbenici (škole, crkve i mediji itd.) koji prihvaćaju i potiču nasilje

<p>Feministička teorija (sociološka teorija)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nejednaki odnos moći između muškaraca i žena • želja za kontrolom nad partnerom • zavisnost o partneru • dominacija muškaraca, podređenost žena • stereotipne rodne uloge: poticanje i nagrađivanje pasivnosti i „ženstvenog“ ponašanja kod žena (nježnost, brižnost, suosjećanje, smirenost, podložnost, inhibiranje ljutnje i nasilnih ponašanja) te poticanje i nagrađivanje agresivnosti i „muževnog“ ponašanja kod muškaraca (dominacija, kompetitivnost, snaga, prikrivanje emocija, straha i brige) • stavovi koji podržavaju rodnu neravnopravnost
<ul style="list-style-type: none"> • Socio-ekološka teorija (integrativna teorija) 	<ul style="list-style-type: none"> • demografski čimbenici, kao što su dob, obrazovanje, financijski prihodi • svjedočenje ili iskustvo nasilja u djetinjstvu, posebice fizičkog i seksualnog nasilja • stavovi koji podražavaju rodnu neravnopravnost • zloupotreba alkohola i psihoaktivnih supstanci • teška obiteljska ovisnost ili bespomoćnost (obitelji koje se za financijsku potporu oslanjaju na sustave socijalne skrbi su izložene povećanom riziku) • obitelji s manjkom praktične, socijalne, psihološke i financijske stabilnosti i podrške • obitelji s roditeljima koji nisu sposobni adekvatno brinuti o svojem djetetu zbog psihičkih, intelektualnih ili fizičkih teškoća • kontrola financijskih sredstava i odlučivanje u obitelji na leđima su jednog partnera, najčešće muškarca • bračni/partnerski sukobi, posebno u odnosima s asimetričnom strukturom moći • jedan ili oba partnera konzumiraju supstance bilo koje vrste.

	<ul style="list-style-type: none"> • nedostatak inkluzivnih i brižnih zajednica što može ograničiti mogućnost za intervenciju i podučavanje nenasilnih normi ponašanja te bi moglo dovesti do nedostatka podrške zajednice za članove obitelji te time prouzročiti njihovu izolaciju • vršnjačke skupine u kojima je nasilje norma • prepreke koje ograničavaju sudjelovanje u zajednici (npr. siromaštvo, kulturna otuđenost i rasizam) koje mogu stvoriti ili održavati socijalnu izolaciju obitelji • siromaštvo u zajednici • nezaposlenost • mjesta gdje je omogućena dostupnost alkohola te ostalih supstanci bilo koje vrste • zajednice s visokim stupnjem socijalne dezorganizacije (česte migracije, velika gustoća naseljenosti i nedostatak povezanosti među stanovnicima) • prihvaćanje nasilja kao sredstva za rješavanje nesuglasica i sukoba • podržavanje, poticanje i „romantiziranje“ nasilja od strane društva (npr. putem televizije, video igara, itd.) • nedostatak učinkovitih sankcija protiv nasilja u obitelji • čvrsto definiranje i nametanje stereotipnih rodnih uloga i normi • prihvaćanje i podržavanje patrijarhata i dominacije muškaraca • prihvaćanje i podržavanje ideje „vlasništva“ nad ženama ili ideje da roditelji imaju „vlasništvo“ nad djecom, odnosno podređenosti žena i djece u odnosu na muškarce • smanjena mogućnost neovisnosti, sudjelovanja, samoispunjenja, dostojanstva, što može dovesti do izoliranosti i niskog samopoštovanja
--	--

	<ul style="list-style-type: none">• kulturološke norme o primarnoj ulozi žena kao skrbnika u obitelji• nedostatak sredstava za programe prevencije nasilja u obitelji i partnerskog nasilja
--	--

5. ZAKLJUČAK

Cilj ovoga rada je bio napraviti pregled najznačajnijih teorija nasilja u partnerskim vezama te prema tim teorijama pronaći čimbenike rizika za pojavu nasilja u heteroseksualnim partnerskim vezama s naglaskom na čimbenike rizika za pojavu psihološkog nasilja u partnerskim vezama, što nije dostatno obrađivano u relevantnoj znanstvenoj literaturi te je kao takvo i obrađivano u ovom radu. Psihološko nasilje kao takvo najčešći je oblik nasilja u vezama sa štetnim posljedicama koje često ostaju neprepoznate od strane žrtava i društva u cijelosti. Kako bi se poduzele adekvatne akcije i mjere u društvu s ciljem njegova smanjenja, izrazito ga je važno osvijestiti. Za razumijevanje svakog ponašanja pa tako i samog nasilja, važno je krenuti od samih uzroka koji do njih dovode. U radu su prikazane značajne teorije koje nastoje opisati i definirati nasilje u partnerskim vezama te navesti njihove uzroke i čimbenike rizika. Moguće je primijetiti da se navodi veliki broj uzroka i čimbenika rizika za pojavu nasilnog ponašanja između partnera, od bioloških, preko individualnih i psiholoških pa sve do društvenih čimbenika, od kojih su jedni znanstveno potvrđeni, a drugi nisu. Osim navedenih teorija postoji velik broj drugih teorija koje kao uzrok nasilja vide u nekim drugim čimbenicima. Iako postoje brojne integrativne teorije, velika je potreba za nastavkom istraživanja i objedinjavanja uzroka i čimbenika rizika za nasilno ponašanje posebice prema specifičnom obliku nasilja, bilo da se radi o fizičkom, psihološkom, seksualnom ili ekonomskom nasilju. U literaturi se uočava manjak obrade čimbenika rizika za pojavu psihološkog nasilja u partnerskim vezama što je veliki nedostatak s obzirom na veliki postotak počinjenog i doživljenog psihološkog nasilja u partnerskim vezama. Istraživanja navedena u ovome radu pokazuju da je psihološko nasilje spolno simetrično te ga u jednakoj mjeri čine i žene i muškarci, a uz to je i najčešći oblik nasilja koje čine žene, te je izrazito prisutno u mladenačkim partnerskim vezama. Teorija socijalnog učenja prepoznala je da svjedočenje nasilju ili iskustvo nasilja dovodi do psihološkog nasilja prema partnerici u budućim partnerskim vezama te da se nasilno ponašanje naučeno u obitelji ponavlja kroz tri generacije i da se ponavljaju čak i isti oblici nasilja. Sve to nam govori o prijenosu nasilnih obrazaca ponašanja u partnerskim vezama i zatvorenom krugu psihološkog nasilja. Psihopatološka teorija uspjela je dokazati da do psihološkog nasilja u partnerskim vezama dolazi zbog određenih psihičkih poremećaja i poremećaja ličnosti, ali ne jednoznačno, nego u kombinaciji s drugim čimbenicima. S druge strane, feministička teorija na psihološko nasilje gleda kao na metodu kontrole i dominacije nad ženama koje su kao takve uzrok nasilja prema ženama. Sveobuhvatne teorije, kao na primjer socio-ekološka koja je prikazana u ovome radu, uz činjenicu da nasilje čine i muškarci i žene, uzimaju u obzir i znanstveno potvrđene

uzroke i čimbenike prethodno navedenih teorija i druge psihološke, sociološke i biološke čimbenike nasilja te na taj način cjelovitije obrađuje problematiku nasilja u partnerskim vezama. Psihološko nasilje u partnerskim vezama danas je prepoznato kao važan zdravstveni i društveni problem koji znatno narušava funkcioniranje pojedinca i kvalitete njegova života, kao i funkcioniranja društva u cjelini te je stoga važno obratiti pažnju na prepoznavanje uzroka i čimbenika rizika za nasilno ponašanje, kao i sagledati problematiku cjelovitije kako bi mogla uslijediti adekvatna društvena reakcija s ciljem smanjivanja učestalosti pojave navedenog problema.

6. LITERATURA

1. Abbassi, A. i Aslinia, S.D. (2010). Family Violence, Trauma and Social Learning Theory. *Journal of Professional Counseling: Practice, Theory & Research*, 38 (1), 16-27.
2. Ajduković, D. i Ajduković, M. (2010). Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti. *Medicina fluminensis*, 46 (3), 292-299.
3. Ajduković, D., Löw, A. i Sušac, N. (2011). Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (3), 527-553.
4. Ajduković, M. (2004). Psihosocijalne intervencije s počiniteljima nasilja u obitelji. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 11 (1), 171-199.
5. Ajduković, M. i Pavleković, G. (2000) Nasilje nad ženom u obitelji. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
6. Ajduković, M. i Pečnik, N. (2000). Međugeneracijski prijenos nasilja u obitelji. U M. Ajduković, i G. Pavleković (Ur.), *Nasilje nad ženom u obitelji* (str. 69-80). Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
7. Ajduković, M. i Ručević, S. (2009). Nasilje u vezama mladih. *Medicus*, 18 (2), 217-225
8. Anderson F. i Kras K. (2007). Revisiting Albert Bandura's Social Learning Theory to Better Understand and Assist Victims of Intimate Personal Violence. *Women & Criminal Justice*, 17 (1), 99-124.
9. Balić, S., Divanović, D. i Ricijaš, N. (2001). Nasilje i ubojstva među intimnim partnerima. *Kriminologija i socijalna integracija*, 9 (1-2), 71-84.
10. Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. New York: General Learning Press.
11. Batalova, J.A. i Cohen, P. N. (2002). Premarital Cohabitation and Housework: Couples in Cross-National Perspective. *Journal of Marriage and Family*, 64:743–755.
12. Bauer, K. (2006). Nasilje u obitelji. Zagreb: Ministarstvo zdravlja i socijalne skrbi. Preuzeto 8. rujna 2019., s internetske stranice: <http://www.os-mala-subotica.skole.hr/upload/osmalasubotica/multistatic/4/NASILJE%20NAD%20DJECOM%20-%20Nasilje%20u%20obitelji.pdf>
13. Buljan-Flander, G. (2010). Nasilna ponašanja mladih: zašto je ljubav važna: vodič za roditelje. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba. Preuzeto 8. rujna 2019., s internetske stranice: <https://www.poliklinika-djeca.hr/wp-content/uploads/prirucnik-zastojje-ljubavvazna.pdf>

14. Burelomovaa A. S., Gulina M. A. i Tikhomandritskaya O. A. (2018). Intimate Partner Violence: An Overview of the Existing Theories, Conceptual Frameworks, and Definitions. *Psychology in Russia: State of the Art*, 11 (3), 129-144.
15. Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga.
16. Dalzell, H. (2016). *Issues in Domestic Violence: Introduction and Theories*. Preuzeto 8. rujna 2019., s internetske stranice: <https://ce4less.com/Tests/Materials/E098BMaterials.pdf>
17. Dennen, J. M. G. (2005). *Theories of Aggression: Aggression as learned behaviour*. *Default journal*. Preuzeto 8. rujna 2019., s internetske stranice: <https://www.rug.nl/research/portal/files/2941167/A-LEARN.pdf>
18. Dodaj, A. i Sesar, K. (2014). Čimbenici rizika za nasilje u partnerskim vezama. *Socijalna psihijatrija*, 42 (3), 162-171.
19. Dodaj, A., Sesar, K. i Šimić N. (2017). Nasilje u mladenačkim vezama: teorijski pristupi. *Socijalna psihijatrija*, 45 (2), 95-104.
20. Fergusson, D. M., Horwood, L. J. i Ridder, E. M. (2005). Partner violence and mental health outcomes in a New Zealand birth cohort. *Journal of marriage and family*, 67(5), 1103- 1119.
21. Hines D. A i Saudino K. J. (2002). Intergenerational transmission of intimate partner violence: A behavioral genetic perspective. *Trauma, Violence, & Abuse*, 3(3), 210-225.
22. Hodžić, A. (2007). *Nasilje ne prolazi samo od sebe: Izvještaj o istraživanju rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: CESI. Preuzeto 8. rujna 2019., s internetske stranice: http://www.cesi.hr/attach/_n/nasilje.pdf
23. Ignjatović, T. (2011). *Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: model koordiniranog odgovora zajednice*. Beograd: Rekonstrukcija Ženski fond. Preuzeto 8. rujna 2019., s internetske stranice: <http://www.rwfund.org/wp-content/uploads/2014/09/Tanja-Ignjatovi%C4%87-Nasilje-prema-%C5%BEenama-u-intimnom-partnerskom-odnosu-model-koordiniranog-odgovora-zajednice.pdf>
24. Kelly, U. A. (2011). Theories of intimate partner violence: From blaming the victim to acting against injustice: Intersectionality as an analytic framework. *Advances in Nursing Science*, 34 (3), 29-51.
25. Klasnić, K. (2011). Ekonomsko nasilje nad ženama u intimnim vezama u hrvatskom društvu – konceptualne pretpostavke. *Socijalna ekologija*, 20 (3), 335-356.
26. Lawson, J. (2012). *Sociological Theories of Intimate Partner Violence*. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 22 (5), 572-590.

27. Mamula, M., Ručević, S., Vukmanić, M., Zvizdić, M. (2013). Nasilje prepoznaj i spriječi (proživljeno iskustvo žena u teoriji i praksi). Sarajevo: Udruženje Žene ženama.
28. Martinjak D. i Odeljan R. (2016). Etiološki i fenomenološki čimbenici maloljetničke delinencije. Zagreb: MUP.
29. Miller-Perrin C. L. i Perrin R. D. (2014). Child Maltreatment: An Introduction. Theories and causes of domestic violence. SAGE publication. Preuzeto 8. rujna 2019., s internetske stranice:
https://books.google.hr/books?id=AJgxUqce5GcC&pg=PA33&lpg=PA33&dq=%22Chapter+2+the+study+of+child+maltreatment+theoretical+and+methodological+issues%22&source=bl&ots=Z_pt7NSzMq&sig=ACfU3U2SQKoZAC6tRffJJOEiVjsWFHaXpA&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwj9g93j2cXkAhXlxIsKHYx6DjEQ6AEwAHoECAQQAQ#v=onepage&q=%22Chapter%20%20the%20study%20of%20child%20maltreatment%20theoretical%20and%20methodological%20issues%22&f=false
30. Nedić, M., Marčinko, D. i Postružin L. (2016). Socijalni, biološki i psihodinamski aspekti nasilja. Socijalna psihijatrija. 44 (3), 196-207.
31. Poredoš Labor, D. i Jerković, S. (2011). Nasilje nad muškarcima. Policija i sigurnost, 20 (3), 400-406.
32. Rakovec-Felser, Z. (2014). Domestic Violence and Abuse in Intimate Relationship from Public Health Perspective. Health Psychol Res, 2 (3): 1821.
33. Shorey R. C., Cornelius T. L. i Bell K. M. (2008). A critical review of theoretical frameworks for dating violence: Comparing the dating and marital fields. Aggression and Violent Behavior, 185–194
34. Singer M. (2005). Kriminologija delikata nasilja; Nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
35. Theories and Causes of Domestic Violence. (2013). Preuzeto 9. rujna 2019., s internetske stranice:
https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/128502/15/12_chapter%203.pdf
36. Walker R. L. (2004). The long term effects on children of domestic violence: critiquing social learning theory (diplomski rad). Indiana University Graduated School. Indiana.
37. Wekerle, C. i Wolfe, D. A. (1999). Dating violence in mid-adolescence: Theory, significance, and emerging prevention initiatives. Clinical Psychology Review, 19 (4), 435-456.
38. World Health Organization (2002). World report on violence and health. World Health Organization. Geneva.

39. Yoon, J. E. i Lawrence, E. (2013). Psychological victimization as a risk factor for the developmental course of marriage. *Journal of Family Psychology*, 27 (1), 53.
40. Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji. NN 14/10, 60/10. Preuzeto 9. rujna 2019., s internetske stranice: <https://www.zakon.hr/z/81/Zakon-o-za%C5%A1titi-od-nasilja-u-obitelji>
41. Žilić, M. i Janković, J. (2016). Nasilje. *Socijalne teme*, 1 (3), 67-87.